

Тернопільський національний економічний університет
Факультет обліку і аудиту
Кафедра обліку у виробничій сфері

Головко Роман Богданович

Облік і аудит поточних зобов'язань підприємств /
Accounting and audit of companies current liabilities

Спеціальність 8.03050901 – облік і аудит

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Виконав: студент 5 курсу, групи ОІСм -21
напряму підготовки (спеціальності)
8.03050901 – облік і аудит

Головко Р.

Керівник: Омецінська І.Я.

Рецензент _____

Тернопіль - 2017

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні основи обліку поточних зобов'язань	6
1.1. Економічна сутність зобов'язань та місце поточних зобов'язань в їх структурі.....	6
1.2. Визнання та оцінка поточних зобов'язань.....	18
1.3. Класифікація поточних зобов'язань.....	28
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. Організація та методика обліку поточних зобов'язань підприємств	39
2.1. Облік короткострокових кредитів банків та позик.....	39
2.2. Організація та методика обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги.....	46
2.3. Облік інших видів поточних зобов'язань підприємств.....	57
2.4. Порядок відображення інформації про поточні зобов'язання у фінансовій звітності.....	69
Висновки до розділу 2	77
Розділ 3. Аудит поточних зобов'язань підприємств	80
3.1. Завдання, джерела та організація аудиту поточних зобов'язань.....	80
3.2. Методика аудиту поточних зобов'язань.....	88
3.3. Узагальнення результатів аудиту поточних зобов'язань.....	98
Висновки до розділу 3	107
Висновки	109
Перелік використаних джерел	114
Додатки	126

ВСТУП

Актуальність. Господарська діяльність підприємств пов'язана з розрахунковими операціями, які можуть зумовити утворення зобов'язань. Зобов'язання за своєю суттю є залученими із зовнішніх джерел коштами, які дають можливість розширювати господарську діяльність підприємства, забезпечуючи при цьому зростання його прибутковості, а отже, й збільшення власного капіталу. Водночас на сучасному етапі розвитку економічних відносин безконтрольний ріст зобов'язань, особливо поточних, може загрожувати втратою підприємством його фінансової стійкості та платоспроможності. Тому перед суб'єктами господарювання гостро постають питання щодо обґрунтованості виникнення заборгованості, недопущення прострочення термінів її погашення або доведення заборгованості до стану безнадійної, правильного та достовірного її відображення в бухгалтерському обліку і звітності, здійснення контролю за виникненням і погашенням зобов'язань тощо.

Дослідженню питань обліку й аудиту поточних зобов'язань присвячено праці таких вчених: Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, Р.Е. Грачевої, З.В. Задорожного, Я.Д. Крупки, В.С. Леня, І.Я. Омецінської, І.В. Орлова, О.М. Петрука, Н. М. Проскуріної, М.Л. Пятова, В.С. Рудницького, Л.М. Янчевої та інших. Незважаючи на ґрунтовні дослідження науковців, нині недостатньо розробленими залишаються питання визнання поточних зобов'язань, відсутні загальні підходи до оцінки окремих видів поточних зобов'язань, мають місце розбіжності щодо їхнього трактування у правовому та обліковому полі, вимагає детального дослідження методика аудиту такої заборгованості тощо.

Метою написання дипломної роботи є обґрунтування організаційних і методичних положень, а також розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку й аудиту поточних зобов'язань в сучасних умовах господарювання.

Для досягнення поставленої мети в дипломній роботі визначено наступні завдання:

- дослідити економічну сутність зобов'язань та визначити місце поточних зобов'язань в їх структурі;
- удосконалити порядок визнання й оцінки поточних зобов'язань;
- розширити класифікацію такої заборгованості для цілей управління;
- удосконалити первинний, синтетичний та аналітичний облік поточних зобов'язань в розрізі їх видів;
- удосконалити порядок відображення інформації про поточні зобов'язання у фінансовій звітності;
- визначити завдання, джерела та організацію аудиту поточних зобов'язань;
- визначити методику аудиту такої заборгованості, використовуючи практичні дані базового підприємства.

Об'єктом дослідження є розрахункові взаємовідносини підприємств з іншими суб'єктами господарювання, які призводять до утворення поточних зобов'язань.

Предметом дослідження є особливості організації та методики обліку й аудиту поточних зобов'язань на ТОВ «ТернопільМАЗсервіс»ЛТД.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети в процесі дослідження застосовувалися положення економічної теорії, а також сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, історичного аналізу, моделювання та формалізації, індукції та дедукції, порівняльного аналізу, узагальнення, графічний та ін. Інформаційною базою дослідження стали законодавчі акти України та нормативні документи щодо обліку та аудиту поточних зобов'язань, праці вітчизняних і зарубіжних науковців, Інтернет-ресурси, практичні дані досліджуваного підприємства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні організації та методики обліку й аудиту поточних зобов'язань з урахуванням вимог П(С)БО та МСБО, зокрема:

- досліджено економічну сутність зобов'язань та удосконалено трактування термінів «зобов'язання» та «поточні зобов'язання»;
- визначено порядок оцінки поточних зобов'язань за їх видами;
- окреслено критерії класифікації такої заборгованості;
- запропоновано відкриття субрахунків 607 «Короткострокові позики у національній валюті», 608 «Короткострокові позики в іноземній валюті»; 609 «Розрахунки за кредитом-овердрафт»;
- удосконалено синтетичний облік розрахунків за податками і платежами;
- покращено порядок відображення інформації про поточні зобов'язання у звітності;
- розкрито методику аудиту поточних зобов'язань з використанням даних досліджуваного підприємства.

Практична значимість роботи полягає в тому, що результати дослідження в частині обліку й аудиту поточних зобов'язань можуть бути застосовані як у ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД. Однак подані пропозиції можуть застосовуватися, так і в інших вітчизняних підприємствах.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опублікован стаття «Економічна сутність та види поточних зобов'язань» у збірнику наукових праць студентів «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (Тернопіль, 2016).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1.1. Економічна сутність зобов'язань та місце поточних зобов'язань в їх структурі

Коли створюється підприємство, то його початковий капітал складається з майна та коштів, внесених засновниками. Цей капітал носить назву власного капіталу. В подальшій своїй діяльності цей суб'єкт господарювання міг би використовувати лише власний капітал, і в такому разі його вважатимуть дуже стійким та незалежним. Однак його можливості для розширення масштабів виробництва будуть досить обмеженими, оскільки власні ресурси не можуть забезпечити постійний ріст його обсягів. Якщо підприємства використовуватиме, окрім власного, ще й залучений капітал, то це дасть можливість розширювати господарську діяльність підприємства, забезпечуючи при цьому зростання прибутковості підприємства, а отже й збільшення власного капіталу. Тобто використання залученого капіталу сприятиме зростанню виробництва, розширенню його відтворювальної функції та збільшенню прибутку суб'єкта господарювання.

Залучений капітал ще носить назву «залучені джерела утворення майна підприємства», «чужий щодо власників капітал» тощо. Але за своєю суттю це є спільна назва джерел засобів, що залучені лише на певний період і в подальшому підлягатимуть поверненню в тій чи іншій формі. Тобто у підприємства виникає зобов'язання. В системі бухгалтерського обліку чітко розмежовують власний капітал (власність засновників) та залучений капітал (власність інших суб'єктів господарювання).

Розгляд зобов'язання як правової категорії датується добою античності. Римляни визначали зобов'язання як загальну категорію, яка описує всі випадки, коли одна особа несе юридичний обов'язок перед іншою і відповідає за невиконання зобов'язання. В Інституціях Юстиніана є загальне

визначення зобов'язання як правових пут, які призмушують виконувати все те, що відповідає «праву нашої держави». Таке визначення зобов'язань як певних правових пут зв'язаності не було випадковим, оскільки у Законах XII таблиць містилася норма, яка свідчить, що неспроможного боржника зв'язували шкурами або ланцюгами, вага яких прирівнювалась до ваги речей (срібла, золота та ін.), які він заборгував [73, с. 170].

Відомий римський юрист Павло вказував, що сутність зобов'язання полягає не у тому, щоб зробити нашою власністю який-небудь предмет, а щоб зв'язати перед нами іншу особу в тому відношенні, щоб вона нам щонебудь надала або зробила. Таким чином, римські юристи робили акцент на встановленні таких рис зобов'язання якими є скутість та зв'язаність. Іншими словами, до утворення зобов'язання особа була вільна, не обмежена у своїх діях. Вступивши ж в зобов'язання, вона ніби одягала на себе окупи, що обмежували її можливість діяти вільно та змушували відчувати чужу владу над собою.

Згодом такі окупи перетворились з фізичних в юридичні. «Зв'язаність» починає проявлятися у майновій відповідальності боржника згідно із зобов'язаннями.

Дослідники римського права вважають, що у ньому не розмежовувалися права на речі (речовіправа). Римське право було системою позовів, тому саме вони поділялися на дві основні групи: речові (*actio in rem*) та особисті (*actio in personam*) позов. Речовий позов (*actio in rem*) надавався для захисту прав, що могли бути порушені будь-якою наперед невизначеною особою. Особистий позов (*actio in personam*) за своєю суттю був позовом із зобов'язання, оскільки захищав право від порушення конкретним суб'єктом, з яким позивач був у особистих відносинах. Таким чином, не враховуючи те, що в джерелах римського права не міститься чіткого розмежування прав на речові та зобов'язальні, проте можна вважати, що такий розподіл майнових прав такі існував. Основана відмінність речового та зобов'язального права полягає в їх об'єкті: об'єктом речового права є річ, а зобов'язального – дія,

право вимоги здійснювати певні дії. Речове право, і перш за все, право власності, визначається як панування особи над річчю (*plena in re potestas*). Власник або носій іншого речового права задовольняє свої потреби безпосередньо впливаючи на річ. Характерною особливістю прав, що виникають із зобов'язань, є той факт, що їх носій не може задовольнити свій інтерес власними силами, а лише через дії іншого суб'єкта, який є по відношенню до нього зобов'язаним.

Речове право, як правило, не обмежується часом його існування, воно може бути довічним, передаватися у спадщину та припинятися за волею носія цього права. Право, що виникає із зобов'язання, як і саме зобов'язання, завжди має тимчасовий характер, тобто встановлюється на певний термін. При цьому уповноважена особа зацікавлена у припиненні зобов'язання шляхом його виконання. Речове право підлягає захисту від його порушень з боку будь-якого, заздалегідь невизначеного суб'єкта, тобто має абсолютний захист. Зобов'язальне право, навпаки, захищається лише проти певної, конкретно визначеної особи чи осіб, які є учасниками зобов'язального відношення. Отже, захист зобов'язального права має відносний характер [74, с. 122-123].

Формування поглядів на термін «зобов'язання» пройшло довгий і складний шлях. В різні епохи дана категорія змінювалась та вдосконалювалась. Протягом XV – XX ст. сформувались два окремі наукові напрями в бухгалтерському обліку: економічний та юридичний. Якщо юридичне трактування зобов'язань зародилось ще в XVIII ст., то економічне їх розуміння відноситься до початку XIX ст. [73, с. 170].

Перші спроби економічного визначення зобов'язань відносяться до кінця XIX століття. Зокрема, Ф.В. Єзерський (1836–1916 рр.) вважав, що з економічної точки зору у підприємства можуть бути зобов'язання тільки перед власником, отже, предметом обліку виступає капітал. А вся кредиторська заборгованість – це невід'ємна частина капіталу, і підприємству, насамперед його персоналу, байдуже, придбані працюючі

машини за готівку або в кредит, головне – що ці машини приносять прибуток» [65, с. 286]. Виходячи з цього, кредиторську заборгованість Ф.В. Єзерський відносив до капіталу, який зменшував на величину дебіторської заборгованості.

Зобов'язання є однією із ключових категорій системі цивільно-правових понять. Зобов'язання належать до числа основних правових засобів, які опосередковують товарний обіг на різних етапах розвитку людства. Причому в кожній країні розглядали і трактували зобов'язання по-різному. Так, італійські науковці визначили зміст бухгалтерської науки у зміні прав і зобов'язань осіб, що приймали участь в господарському процесі. Італійська юридична школа могла добре пояснити усі факти господарського життя, що торкалися обліку виконання договорів. У XVII ст. в багатьох німецьких країнах існувало правило: обсяг боргових зобов'язань, відображений в бухгалтерських книгах, визнається судом до присяги на Біблії в півсуми після – в повній. Іспанія стала однією з перших країн, що здійснили державну регламентацію обліку. Відомим науковцем Іспанії, який вивчав зобов'язання, є Берналь Діас дель Кастильо. Позиції бухгалтерів Німеччини, Австро-Угорщини і Швейцарії були єдиними. Стан теорії в цих країнах був на досить низькому рівні. Самими відомими бухгалтерами Швейцарії вважається І.Ф. Шер, як представник юридичного напрямку, та Ф. Гюглі, як представник економічного напрямку.

Нині й надалі існують різні підходи до тлумачення терміну «зобов'язання» в економічній теорії, праві та бухгалтерському обліку. Так, юридичний зміст зобов'язань регулюється Цивільним та господарським кодексами України. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку і відображення у фінансовій звітності зобов'язань підприємства визначає П(С)БО 11 «Зобов'язання» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

У табл. 1.1 зазначені деякі трактування терміну «зобов'язання» в нормативно-правових актах.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «зобов'язання» в науковій літературі

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1.	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»[63]	Зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди
2.	Цивільний кодекс України[105]	Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку
	Господарський кодекс України[18]	Господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку
3.	МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»[57]	Зобов'язання – це теперішня заборгованість підприємства, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди.
2	ЗПБО США[12]	Зобов'язання (або пасиви) визначаються як можлива відмова від економічних вигод в майбутньому, зумовлена нині існуючими зобов'язаннями організації з передачі активів або надання послуг іншим організаціям в майбутньому в результаті операцій або подій, що мали місце в минулому.
	Цивільний кодекс РФ[24]	В силу зобов'язання одна особа (боржник) зобов'язана здійснити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, як от: передати майно, виконати роботи, заплатити кошти і т.п., або утриматись від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язання

У ст. 509 Цивільного кодексу України зазначається, що «зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку». Тобто в зазначеному кодексі при визначенні зобов'язань акцентується увага на ідентифікації їхніх суб'єктів. Відповідно до НП(С)БО 1 зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Як видно з даного визначення, в нормативних актах, які регулюють ведення бухгалтерського обліку, пріоритет ідентифікації суб'єктів упускається, що передбачає різні сфери застосування такого поняття у вищеназваних галузях науки.

У вітчизняній практиці домінує трактування поняття «зобов'язання» з юридичної точки зору. З цієї позиції господарське зобов'язання – це господарські відносини, що регулюються правом, за якими одна сторона може вимагати від іншої здійснення господарських операцій: передачі майна, виконання робіт, надання послуг, а інша – зобов'язана виконувати вимоги щодо предмету зобов'язання і має при цьому право вимагати сплату коштів, зустрічні послуги тощо. Таким чином, сутність зобов'язання формують права та обов'язки сторін. Наприклад, у договорі купівлі-продажу покупець має право вимагати від продавця передати йому придбану матеріальну цінність. Цьому праву покупця відповідає обов'язок продавця поставити покупцю реалізований товар.

З економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття. Проте, саме в такій інтерпретації воно використовується бухгалтерами-практиками. В обліку зобов'язання – це джерело формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності

підприємства. У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі певних активів або послуг. Таким чином, зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства. Наявність зобов'язань (боргів) зменшує економічні вимоги підприємства і його капітал.

Національні стандарти бухгалтерського обліку не надають визначення поняттям «кредиторська заборгованість» і «кредитор». У економічних словниках ці терміни визначено наступним чином. Щодо кредитора, то:

– кредитор (англ. creditor) – юридична або фізична особа, держава, перед якою ця особа має заборгованість, відображену в балансі (у бухгалтерському обліку);

– кредитор (віритель) – це сторона в зобов'язаннях, яка має право вимагати від другої сторони (дебітора, боржника) виконання зобов'язання, здійснення визначених дій або утриматись від таких дій (у юриспруденції)[26].

Можна сказати, що кредитор – це юридична або фізична особа, якій інша особа (або фізична, або юридична) внаслідок минулих подій заборгувала певні кошти, їх еквіваленти чи інших активів.

Що стосується кредиторської заборгованості, то її визначення подано наступним чином: кредиторська заборгованість (англ. creditor's indebtedness) – суми заборгованості підприємства іншим підприємствам, установам, організаціям або окремим фізичним особам.

У цивільному та господарському праві зобов'язання виникає з договору, незалежно від того, чи відбулися вже певні дії щодо його виконання. В обліку в момент підписання договору зобов'язання не відображається. Тобто, в обліку відображаються тільки ті зобов'язання, які виникають з виконання договорів, але зовсім не з самих договорів. Наприклад, фірма уклала договір на постачання товарів. У бухгалтерському обліку вимога на ці товари і зобов'язання сплатити їх не отримує жодного відображення. Бухгалтер може і не здогадатися про існування таких

зобов'язань. І лише після початку виконання договору: після першої поставки або платежу (передоплати) бухгалтер починає відображати факти господарського життя. Отже, не всі зобов'язання, які виникають у цивільному та господарському праві відображаються в обліку. Виділення із усього комплексу зобов'язань підприємства їх обмеженої частини, яка відображається у бухгалтерській звітності, передбачає кваліфікацію ряду зобов'язань суб'єктів господарювання для цілей бухгалтерського обліку як умовних. Тракткування зобов'язань в М(С)БО 37 та П(С)БО 11 ідентичне. Проте, згідно з міжнародними стандартами зобов'язання можуть виникати не тільки з договорів або законів, але й у результаті добровільного прийняття на себе зобов'язань з метою підтримання добрих ділових стосунків з партнерами або намагання вчинити за справедливістю [54, с. 131].

Науковці досить по різному трактують зобов'язання. Так, С. В. Бичик [3, с. 132] трактує поняття «зобов'язання» як договір, згідно з яким одна сторона (боржник) зобов'язана здійснити на користь другої сторони (кредитора) певні дії або ж утриматися від них. З цього приводу Н.В. Гойло [15, с. 25] і І. В. Орлов [72, с. 192] зазначають, що розглядати поняття зобов'язань як договору між двома сторонами є неприпустимим, оскільки зобов'язання відображають задокументовані відносини між різними суб'єктами і засвідчують заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

І. І. Бочкарьової та В. А. Бичкова вказують, що зобов'язання – це не лише кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги та отримані кредити, а й власний капітал підприємства. Адже розраховуючись з учасниками (акціонерами) у вигляді часток від нерозподіленого прибутку чи дивідендів підприємство погашає свої боргові зобов'язання перед ними, тим самим зменшуючи свої ресурси, що втілюють в собі економічні вигоди. Теж саме можна стверджувати і про створення резервів на підприємстві та стосовно інших елементів власного капіталу[5].

Велш Глен А., Шорт Даніел Г. під зобов'язаннями визначають борги чи інші зобов'язання підприємства. Зобов'язання визнають як можливі майбутні пожертвування економічними вигодами[10, с. 484]. Ф.Ф. Бутинець, О.В.Олійник, М.М.Шигун, С.М. Шулепова зобов'язання трактують як борги (заборгованість) підприємства, які виникають внаслідок придбання товарів та послуг в кредит, або кредити, які підприємство отримує для свого фінансування[71, с. 202]. В свою чергу, М.Р.Лучко, І.Д.Бенько вказують, що зобов'язання є юридично регламентованим обов'язком компанії щодо виплати грошей і надання товарів, робіт і послуг, які виникли в результаті минулих подій[49, с. 104].

В табл. 1.2 згруповано різні підходи до дефініцій поняття «зобов'язання» і об'єднано авторів за групами у відповідності до визначення, яке вони подають.

Таблиця 1.2

Визначення поняття «зобов'язання» у науковій літературі[65, с. 289]

№ з/п	Науковці	Тлумачення поняття «зобов'язання»
1	2	3
1.	Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Е.Д. Чацкіс, О.В. Олійник	Вважають зобов'язання боргом (заборгованістю)
2.	С.М. Бичкова, М.Л. Пятов	Визнають як обов'язок однієї особи здійснити певну дію на користь інших осіб
3.	О.М. Азриліян, Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Б. Райан	Розглядають зобов'язання юридично оформленими (договір, угода тощо) відносинами щодо здійснення певних дій на користь інших осіб
4.	І.А. Бланк	Розглядає як сукупність фінансових вимог до підприємства
5	Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл	Визначають зобов'язання як юридичну основу для наступних платежів за товари та послуги

Відповідно до Господарського кодексу України сторонами (суб'єктами) у зобов'язанні є боржник і кредитор. Суб'єкти зобов'язання

іменуються, окрім термінів «кредитор» та «боржник», ще й позичальник – позикодавець, орендар – орендодавець тощо. У зобов'язанні на стороні боржника або кредитора можуть бути одна або одночасно кілька осіб. Якщо кожна із сторін у зобов'язанні має одночасно і права, і обов'язки, вона вважається боржником у тому, що вона зобов'язана вчинити на користь другої сторони, і одночасно кредитором у тому, що вона має право вимагати від неї. Зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора [18]. Треті особи, беручи участь в зобов'язаннях, зв'язані правовідносинами лише з одним з основних суб'єктів – з кредитором, або з боржником.

Юридичним об'єктом зобов'язання є якась певна поведінка зобов'язаної особи, тобто дія, що повинна виконати, або бездіяльність. Об'єкт зобов'язання варто відрізнити від того об'єкта права (річ, цінний папір, робота), у відношенні якого відбувається дія. Так, предметом обов'язку передати певну річ є не сама річ, а дія з її передавання. Об'єкт зобов'язання повинен володіти наступними властивостями: 1) бути корисним; 2) бути визначеним; 3) бути фактично можливим; 4) бути юридично можливим [17, с. 470].

Характеристикою зобов'язання є те, що насамперед тут виступають позитивні дії боржника. Негативна поведінка (утримання від вчинення певних дій) не мають в зобов'язанні визначального характеру. У переважній більшості зобов'язань виділяють також матеріальний об'єкт зобов'язання – певне майно, щодо якого, зокрема, укладається договір. Існують зобов'язання матеріальний об'єкт щодо яких взагалі відсутній. Це можуть бути договірні зобов'язання з приводу надання послуг.

Таким чином, зі сторони цивільного права під зобов'язанням розуміють певні правовідносини боржника і кредитора, а зі сторони бухгалтерського обліку – це саме заборгованість підприємства. Правильне визначення поняття «зобов'язання» як такого є дуже важливим, оскільки

залежно від нього заборгованість або може, або не може бути визнана і відображена в бухгалтерському обліку і звітності як зобов'язання.

Під зобов'язаннями, на нашу думку, слід розуміти визнану, визначену у вартісному вираженні та юридично оформлену заборгованість одного суб'єкта господарювання передіншим, погашення якої, як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди.

Слід відмітити, що дослідження проблем обліку зобов'язань є дуже важливим, оскільки в структурі пасивів підприємства зобов'язання займають досить значну частку. Так, за даними Державної служби статистики України [17] за останні п'ять років зобов'язання склали в середньому близько 64-70 % джерел утворення активів підприємства (рис. 1.1). Тому достовірний їх облік в значній мірі впливає на ефективність діяльності суб'єктів господарювання та прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо виникнення й погашення боргів підприємства, формування структури його пасивів тощо.

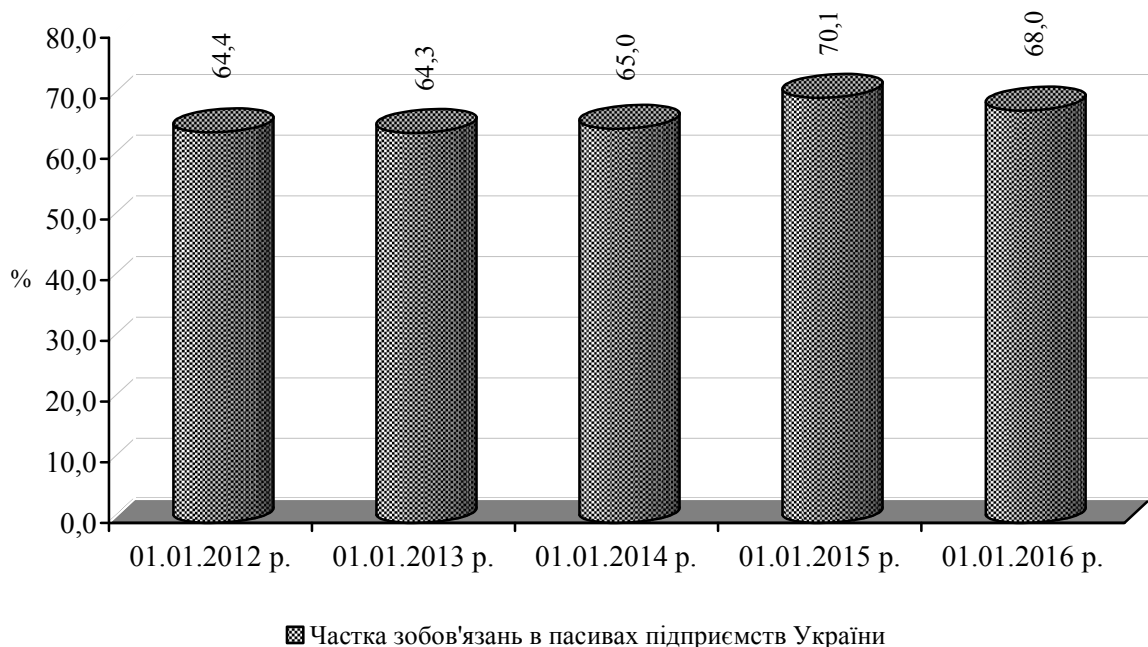

Рис. 1.1. Частка зобов'язань в пасивах підприємств України в 2012-2016 рр.

Немалу частку серед зобов'язань займають такий їх вид, як поточні зобов'язання. Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» поточні зобов'язання – це зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Науковці по різному трактують поточні зобов'язання, визначаючи основною їх характеристикою короткий термін погашення. Так, С.І. Травінська визначає поточні зобов'язання як зобов'язання, що підлягають погашенню на вимогу кредиторів, а також та частина зобов'язань, яка буде погашена протягом операційного циклу або одного року, починаючи з дати балансу [103]. На думку А.Т. Сафарової, під поточними зобов'язаннями слід розуміти фактичну поточну заборгованість одного суб'єкта на користь іншого, яка виникла внаслідок подій, що відбулись раніше, та погашення якої повинно відбутися протягом дванадцяти місяців з моменту її виникнення або протягом операційного циклу підприємства [94, с. 4]. В.В. Качалін зазначає, що такий вид зобов'язань – це зобов'язання, для ліквідації яких використовуються поточні активи, які могли б бути використані в звичайній діяльності підприємства [39, с. 334]. В свою чергу, Н.С. Абалмасова та В.С. Терещенко під поточними зобов'язаннями розуміють короткострокові фінансові зобов'язання, які повинні бути погашені протягом поточного операційного циклу підприємства чи протягом року з дати складання бухгалтерського балансу (із цих двох термінів обирають довший); зобов'язання, які оплачуються на вимогу кредиторів або, як очікується, вони будуть ліквідовані протягом дванадцяти місяців [1].

Таким чином, зобов'язання є невід'ємною частиною діяльності підприємства. У процесі виробництва суб'єкт господарювання постачає матеріальні цінності, використовує працю найманих працівників, отримує кредити банків, сплачує податки і збори, розраховується з постачальниками і т. д. Внаслідок цього у підприємства виникають зобов'язання: передпостачальниками, працівниками, державою

тощо.Зобов'язання є важливою складовою джерел утворення активів підприємства, вони використовуються для оцінки його фінансового стану: платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості.

1.2. Визнання та оцінка поточних зобов'язань

Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Проте підтримуємо думку С.Ф. Голова, що ці критерії визнання необхідно розширити. Тобто обов'язки підприємства слід розглядати як його зобов'язання, якщо вони:

- існують на даний момент і є наслідком минулих господарських операцій або подій;
- пов'язані з необхідністю майбутніх платежів з метою збереження господарських зв'язків підприємства або зі здійсненням нормальної підприємницької діяльності;
- мають бути виконані неминуче. Економічні наслідки невиконання зобов'язання, наприклад, у зв'язку зі штрафними санкціями, не дадуть підприємству можливості уникнути вибуття ресурсів на користь іншої сторони;
- мають визначений термін виконання, хоча точна дата може бути невідомою;
- прийняті стосовно суб'єктів (юридичних чи фізичних осіб або їхньої групи), які можуть бути ідентифіковані, якщо не в момент прийняття зобов'язання, то в момент його виконання [16].

В процесі розвитку глобалізаційних процесів відмічається тенденція відставання теорії від потреб практики. Особливо це стосується оцінки, яка є однією зі складових методології бухгалтерського обліку. Нині у підходах до оцінки відсутній однотайній підхід вітчизняних вчених.

В бухгалтерському обліку оцінка є однією з необхідних умов визнання активів підприємства та джерел їх утворення, яка має здійснюватися з необхідною точністю та обачністю. Економічну категорію «оцінка» вчені-економісти розглядають у різних аспектах. Достатньо дискусійним в економічній літературі залишається питання щодо визначення понять «оцінка» та «оцінювання».

Серед науковців переважають погляди на оцінку як на методичний інструмент вартісного відображення господарських фактів, явищ і процесів. Так, В.Г.Швец вважає, що оцінка є способом вартісного вимірювання господарських засобів і джерел їх утворення [106, с. 155]. Н.М. Грабова оцінку трактує наступним чином: це спосіб грошового вимірювання засобів і процесів [19, с. 29], а Ф.Ф. Бутинець – це спосіб вираження об'єктів бухгалтерського обліку в узагальнюючому грошовому вимірнику [4, с. 70]. В свою чергу, Р.Л. Хом'як і В.І. Лемішовський визначають оцінку як відображення об'єктів бухгалтерського обліку в єдиному вимірнику з метою узагальнення їх в цілому по підприємству [6, с. 99]. М.В. Кужельний називає оцінку не тільки складовою бухгалтерського обліку, а й його діючою контролюючою функцією фінансового стану [45].

Дуже влучно назвав Я.В. Соколов оцінку серцем методології бухгалтерського обліку [5]. Н.М. Малюга визначає оцінку як процес усвідомлення позитивної чи негативної значимості будь-яких господарських явищ, результатів праці, форм виробничо-трудова діяльності, матеріальних вчинків, здобутків господарювання для задоволення людських потреб, інтересів, цілей суб'єкта [50, с. 24]. На думку Л.Г. Ловінської оцінка – це складова методу бухгалтерського обліку, за допомогою якої здійснюється вимірювання вартості об'єктів бухгалтерського обліку, створення якісних

характеристик обліково-економічної інформації та інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства й ефективності його менеджменту [48, с. 26].

В економічній енциклопедії подано наступне визначення оцінки: це процес вираження інформації, яку включають у фінансову звітність, у грошовому (вартісному) вимірі [25].

В той же час поняття «оцінювання» в науковій літературі визначається, як правило, як спосіб вартісного вимірювання активів, джерел їх утворення, господарських процесів, що є передумовою їх відображення в первинних документах, облікових регістрах та звітності; як методичний прийом бухгалтерського обліку.

В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та національних стандартах бухгалтерського обліку застосовується поняття «оцінка» в тлумаченнях принципів бухгалтерського обліку, сутності активів, джерел їхнього утворення, доходів і витрат, змісту облікової політики. Відповідно до П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» облікова оцінка – це попередня оцінка, яка використовується підприємством з метою розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами [81].

Оцінка як складова методу бухгалтерського обліку має такі функції:

- вимірювання вартості об'єктів бухгалтерського обліку;
- визначення критеріїв визнання активів, капіталу, зобов'язань, доходів і витрат;
- створення якісних характеристик облікової інформації;
- інформаційне забезпечення оцінки менеджменту, фінансового стану та фінансового результату діяльності суб'єктів господарювання [40, с. 403].

Важливу роль в бухгалтерському обліку відіграє оцінка поточних зобов'язань. Вона необхідна при виникненні прав і зобов'язань підприємства, при відображенні розрахункових операцій, що призводять до утворення і погашення зобов'язань.

Правила оцінки зобов'язань визначаються П(С)БО 11 «Зобов'язання». Окремі положення оцінки зобов'язань регулюються також такими стандартами бухгалтерського обліку:

- ПСБО 14 «Оренда» – зобов'язання, що виникають у зв'язку з орендою;
- ПСБО 17 «Податок на прибуток» – відстрочені зобов'язання у зв'язку з податком на прибуток;
- ПСБО 19 «Об'єднання підприємств», ПСБО 20 «Консолідована фінансова звітність», ПСБО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін» – за операціями з пов'язаними сторонами;
- ПСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» – за операціями в іноземній валюті.

Від правильності оцінки об'єктів бухгалтерського обліку залежить достовірність і надійність інформації, що відображена у фінансовій звітності, та можливість прийняття на її основі ефективних управлінських рішень. Зобов'язання є важливою складовою бухгалтерського балансу. Залишки зобов'язань на кінець звітного періоду відображаються в балансі і показують їх величину на звітну дату. Тобто всі борги підприємства зафіксовані в балансі. У зв'язку з цим погашення зобов'язань протягом звітного періоду визначають як списання їх з балансу. Тому логічним є той факт, що вибуття об'єктів в обліку (в даному випадку погашення зобов'язань) оцінюють так, як вони відображені в балансі. Водночас сучасна система бухгалтерського обліку передбачає диференційований підхід до оцінки об'єктів для відображення операцій їх вибуття, хоча принцип відповідності вартості списання і вартості визнання в балансі в більшості випадків зберігається [48]. Будь-який об'єкт бухгалтерського обліку, незалежно від того, на якій стадії кругообігу капіталу він перебуває, завжди оцінюється в обліку за історичною або поточною вартістю. Обрання певного способу оцінювання залежить від базової оцінки, специфічних особливостей об'єкта оцінки (об'єкта обліку) та виду господарської операції.

Підхід до тлумачення оцінки як до процесу вимірювання вартості об'єктів бухгалтерського обліку і як до процесу створення якісних характеристик облікової інформації втілено у трьох принципах підготовки фінансової звітності, які визначені у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та в П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Це такі принципи: безперервності діяльності, історичної (фактичної) собівартості та обачності. Виходячи з принципу безперервності діяльності, зобов'язання підприємства, в тому числі й поточні, оцінюють, враховуючи припущення, що його діяльність триватиме й надалі. Щодо принципу історичної (фактичної) собівартості, то на його основі визначено пріоритет оцінки активів, враховуючи витрати на їх виробництво та придбання. Досить важливим принципом, який необхідно застосовувати в процесі оцінки зобов'язань, є обачність. Вона передбачає використання в бухгалтерському обліку методів оцінки, які запобігають заниженню сум визнаних зобов'язань [95, с. 517].

Вітчизняна нормативна база з бухгалтерського обліку в частині оцінки об'єктів бухгалтерського обліку при їх визнанні і відображенні в балансі в основному відповідає міжнародним стандартам фінансової звітності та міжнародним стандартам бухгалтерського обліку. Проте, в стандартах не завжди чітко сформульовані положення щодо того, за якою оцінкою об'єкти бухгалтерського обліку мають оцінюватися при визнанні і відображенні в балансі. МСФЗ є узагальненням світової практики і висвітлюють тільки концептуальні засади обліку та носять рекомендаційний характер. Водночас щодо національних П(С)БО, то питання оцінки об'єктів обліку повинні бути більш конкретизованими, щоб сприяти обґрунтованому відображенню об'єктів обліку при складанні звітності.

В міжнародній практиці використовують такі види оцінок щодо поточних зобов'язань (табл. 1.3). Як видно з даної таблиці, поточні зобов'язання у міжнародній практиці відображаються в обліку за однією з чотирьох видів вартості: історичною, поточною, вартістю реалізації та

теперішньою. Однак найчастіше основою оцінки, яку приймають суб'єкти господарювання для складання фінансових звітів, є історична собівартість. Вона, як правило, комбінується з іншими видами оцінки. Деякі вчені-економісти вважають, що поточна вартість робить облікові дані реалістичнішими, придатнішими для прийняття ефективних управлінських рішень. Поточну вартість за методами визначення розділяють на поточну вартість придбання, експертну оцінку, справедливу оцінку [40, с. 404]. Поточна вартість придбання відрізняється від історичної вартості тим, що враховує чинник інфляції та динаміку цін.

Таблиця 1.3

Види оцінки поточних зобов'язань

Вид оцінки	Характеристика
За історичною собівартістю	Зобов'язання відображаються за сумою надходження або за деяких інших обставин, та за сумами грошових коштів чи їх еквівалентів, що як очікується будуть сплачені з метою погашення зобов'язання в ході звичайної діяльності.
За поточною собівартістю	Зобов'язання відображаються за недисконтованою сумою грошових коштів або за їх еквівалентів, яка була б необхідна для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності
За вартістю реалізації	Зобов'язання відображаються за вартістю їх погашень, тобто за недисконтованою сумою грошей, яка як очікується буде сплачена для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності
За теперішньою вартістю	Зобов'язання відображаються за теперішньою дисконтованою вартістю майбутнього чистого вибуття грошових коштів, які як очікується будуть необхідні для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності

У П(С)БО 11 «Зобов'язання» виділено розділ «Визнання та оцінка зобов'язання», в якому відображено порядок оцінки зобов'язань за їх видами. Щодо оцінки поточних зобов'язань, то в зазначеному стандарті вказано лише таке речення: поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення. Сума погашення – недисконтована сума грошових коштів або їх

еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства. Для визначення переваг та недоліків такої оцінки розглянемо вартісне відображення на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі кожного виду поточних зобов'язань.

Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» поточні зобов'язання включають:

- короткострокові кредити банків;
- поточну кредиторську заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, затовари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, у тому числі з податку на прибуток, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками із внутрішніх розрахунків;

- короткострокові векселі видані;
- поточні забезпечення;
- інші поточні зобов'язання [78].

Короткострокові кредити банків – це сума заборгованості підприємства перед банківськими установами за отриманими позиками. Погашення таких кредитів передбачається протягом дванадцяти місяців з дати її отримання. Н.М. Малюга зазначає, що отримані підприємством позики слід оцінювати одним з двох способів:

- 1) з обліком процентів, належних до сплати на кінець звітного періоду за договорами позики;
- 2) без обліку процентів, належних до сплати на кінець звітного періоду за договорами позики [50].

А.Т. Сафарова вважає, що в сучасних умовах отримання підприємством короткострокової позики призводить до виникнення зобов'язань перед банківською установою за основною сумою боргу та за нарахованими відсотками. Нараховуючи відсотки за кредит, підприємство збільшує не тільки свої поточні зобов'язання, а й фінансові витрати. Отже, на думку автора, доцільно оцінювати зобов'язання за позикою за теперішньою

вартістю. На практиці підприємства, які мають на поточному рахунку кошти, нараховують відсотки без відображення їх у складі поточних зобов'язань, а прямо відносять на фінансові витрати. Такі дії, на думку А.Т. Сафарової, є методологічно неправильними, бо при складанні балансу, якщо відсотки нараховуються на дату балансу, але не сплачуються, така сума відсотків випадає із загального підсумку валюти балансу. Неправильне відображення нарахування і сплати відсотків у бухгалтерському обліку викривлює реальний фінансовий стан підприємства, зменшує власний капітал та збільшує зобов'язання [95, с. 519].

На противагу цій позиції І.Я. Омецінська вважає, що дисконтування застосовується до майбутніх платежів з метою компенсації ризику, пов'язаного із фактором часу. Поточні зобов'язання також є майбутнім платежем, проте оцінюються за сумою погашення, яку слід розуміти як недисконтовану суму грошових коштів. Недисконтована сума не враховує зміни вартості грошей у часі, зокрема їх знецінення. В цьому разі можна базуватися на тому, що поточне зобов'язання буде погашене за порівняно недовготривалий період (протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу, або протягом операційного циклу підприємства) і на їх суму фактор часу суттєво не вплине. Що стосується довготермінових зобов'язань за позиками, то вони найчастіше погашаються постійними періодичними виплатами, які містять суму основного боргу та відсотки. На думку науковця, довготермінові позики, як і короткотермінові, доцільно відображати в балансі за сумою погашення. А відсотки, нараховані банком, будуть компенсовувати ризик, пов'язаний із фактором часу. Це спростить відображення такого виду зобов'язань у звітності і допоможе уникнути складних розрахунків теперішньої вартості грошового потоку [70, с. 235].

При утворенні кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги її вартість відображається як сума грошових коштів, що має сплатити суб'єкт господарювання своїм кредиторам в результаті її погашення. В сучасних умовах глобальної та локальної фінансової кризи договори між

підприємствами, як правило, укладаються на малий термін та передбачають швидке погашення зобов'язань. Пороте фактично погашення таких зобов'язань затягується на кілька місяців, про що свідчить і практика діяльності досліджуваного підприємства ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД.

Зазначена ситуація псує ділові відносини між суб'єктами господарювання. У зв'язку з цим при укладанні договорів в одному з його пунктів доцільно було б передбачити коригування суми поточного зобов'язання на індекс інфляції. В такому випадку, підприємство-боржник буде прагнути своєчасно погасити своє боргове зобов'язання, щоб уникнути зайвих витрат коштів в умовах інфляційних процесів та підтримання ділової репутації. Аналогічно кредитори матимуть швидке повернення своїх обігових коштів, які знову можна буде ефективно використовувати в їх господарській діяльності. Виходячи з цього, коригування суми поточного зобов'язання на індекс інфляції матиме позитивні сторони в стосунках між суб'єктами господарювання.

На думку А.Т. Сафарової, кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги доцільно оцінювати за поточною вартістю придбання, оскільки вона враховує чинник інфляції і динаміку цін[95, с. 520].

Сьогодні міжнародна практика не дає відповіді на питання, чи доцільно оцінювати кредиторську заборгованість за справедливою вартістю і чи має така оцінка враховувати власний кредитний ризик компаній. У науковій літературі міститься твердження, що за ринковою вартістю не буде запроваджений облік таких статей балансового звіту, як довгострокові активи та довгострокові боргові зобов'язання, тобто їх облік буде вестися виходячи з первісної вартості.

До складу поточних зобов'язань згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання» входять поточні забезпечення. В даному стандарті зазначено, що Забезпечення створюються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на:

- виплату відпусток працівникам;

- додаткове пенсійне забезпечення;
- виконання гарантійних зобов'язань;
- реструктуризацію, виконання зобов'язань при припиненні діяльності;
- виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо [78].

Забезпечення створюється при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого ймовірно призведе до зменшення ресурсів, що втілюють в собі економічні вигоди, та його оцінка може бути розрахунково визначена.

Сума забезпечення на виплату відпусток визначається щомісяця як добуток фактично нарахованої заробітної плати працівникам і відсотка, обчисленого як відношення річної планової суми на оплату відпусток до загального планового фонду оплати праці з урахуванням відповідної суми відрахувань за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Забезпечення для відшкодування витрат на реструктуризацію створюється у разі наявності затвердженого керівництвом підприємства плану реструктуризації з конкретними заходами, строками їх виконання та сумою витрат, що будуть зазначені, й після початку реалізації цього плану. Забезпечення щодо обтяжливого контракту визначається в сумі неминучих витрат, пов'язаних з його виконанням. Витрати на виконання обтяжливого контракту оцінюються за різницею між витратами на його виконання і доходами (втратами) від виконання іншого контракту, укладеного з метою мінімізації втрат від виконання обтяжливого контракту [78].

Сума забезпечення визначається за обліковою оцінкою ресурсів (завирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання, на дату балансу.

Доходи майбутніх періодів у П(С)БО 11 «Зобов'язання» визначено як окремий вид зобов'язань, хоча відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку їх віднесено до складу поточних зобов'язань. Окрім

того, у П(С)БО 11 «Зобов'язання» не визначено ніяких положень щодо оцінки доходів майбутніх періодів.

Отже, оцінка є невід'ємним елементом методу бухгалтерського обліку, пронизуючи всю господарську діяльність підприємства від складання первинного документу до формування показників бухгалтерської звітності. Грошова оцінка є обов'язковою умовою відображення даних у бухгалтерському обліку і дає змогу узагальнити факти господарського життя.

1.3. Класифікація поточних зобов'язань

Використання в господарській діяльності залученого капіталу вимагає в суб'єктів господарювання здійснення належного контролю за його станом та трансформацією, що вимагає формування достовірної інформації про обсяги, строки та умови погашення зобов'язань, повернення позикових ресурсів, нараховані за користування позиками відсотки, очікувану їх економічну ефективність. У зв'язку з цим виникає необхідність в розмежуванні окремих зобов'язань за їх класифікаційними ознаками. Це дозволить правильно групувати окремі види зобов'язань за спільними ознаками, що значно спростить ведення їх обліку та відображення у фінансовій звітності.

Класифікація зобов'язань підприємства на окремі види необхідна для формування деталізованої облікової інформації, яка повинна надаватися користувачам фінансової звітності для прийняття рішень та формування стратегії розвитку підприємства.

Класифікація (від лат. *clasis* – розряд, клас і *facio* – роблю) – це:

- 1) система супідрядних понять у якій-небудь галузі знань;
- 2) розподіл тих чи інших об'єктів за класами (відділами, розрядами) в залежності від їхніх загальних ознак [14, с.258].

Класифікацію зобов'язань, в тому числі і структуру поточних зобов'язань, визначає П(С)БО 11 «Зобов'язання» (табл. 1.4). Проте в даному стандарті відсутній єдиний критерій розмежування зобов'язань за їх видами.

Таблиця 1.4

Класифікація зобов'язань відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Вид зобов'язання	Характеристика та структура
Поточні зобов'язання	<p>Зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу. Поточні зобов'язання включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> – короткострокові кредити банків; – поточну кредиторську заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, за товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, у тому числі з податку на прибуток, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками із внутрішніх розрахунків; – короткострокові векселі видані; – поточні забезпечення; – інші поточні зобов'язання.
Довгострокові зобов'язання	<p>Всі зобов'язання, які не є поточними. До довгострокових зобов'язань належать:</p> <ul style="list-style-type: none"> – довгострокові кредити банків; – інші довгострокові зобов'язання; – відстрочені податкові зобов'язання; – довгострокові забезпечення.
Непередбачені зобов'язання	<p>1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або</p> <p>2) теперішні зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоймовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.</p>
Доходи майбутніх періодів	Доходи, одержані підприємством у звітному

періоді проте відносяться до наступних періодів.

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку для відображення інформації про поточні зобов'язання призначено клас 6 за однойменною назвою. Даний нормативний документ вже виділяє іншу, порівняно з П(С)БО 11 «Зобов'язання», структуру поточних зобов'язань (рис. 1.2).

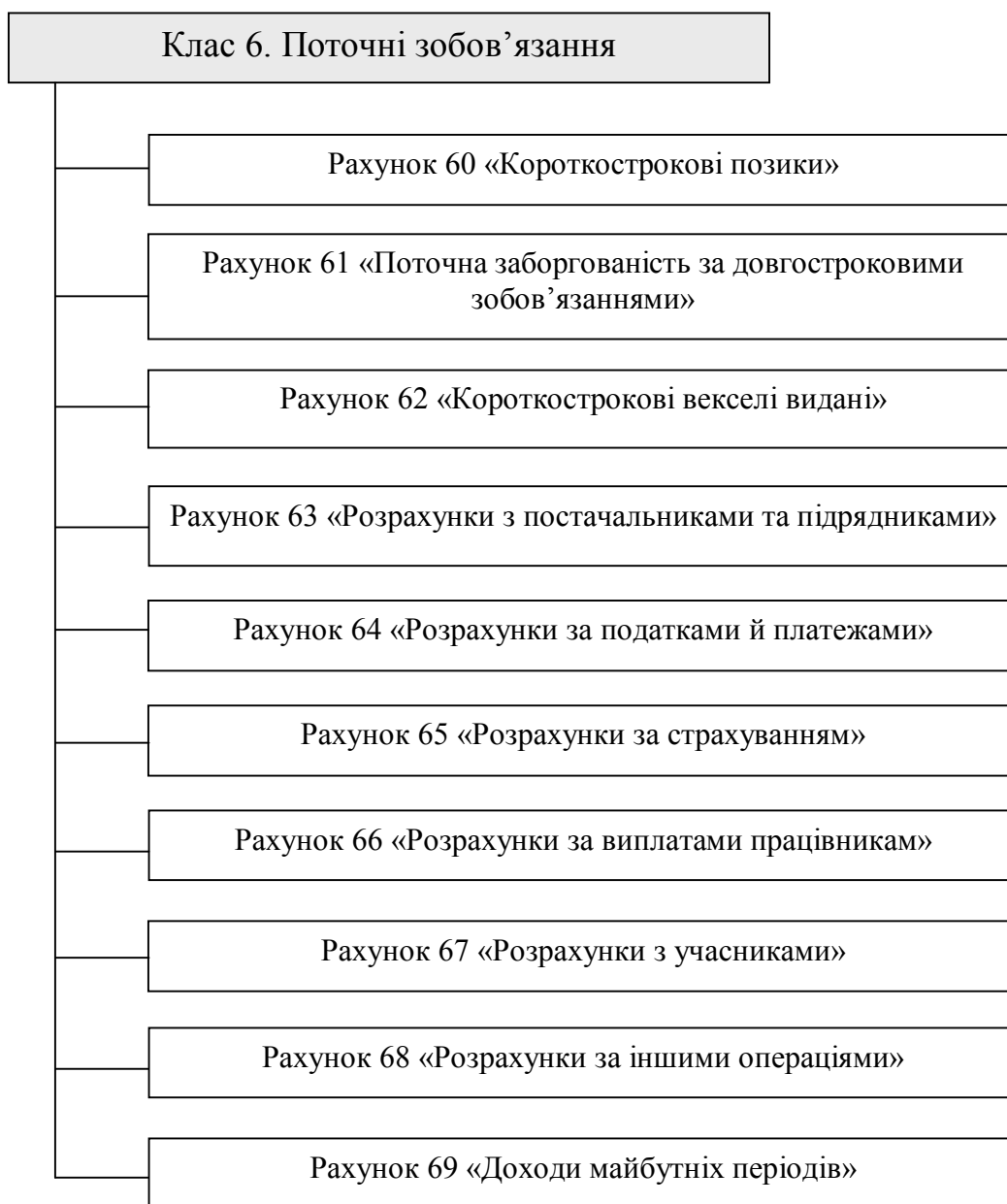

Рис. 1.2. Структура класу 6 «Поточні зобов'язання» Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку

Як видно з рис. 1.2, в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку доходи майбутніх періодів включено до складу поточних зобов'язань, що суперечить ст. 6 П(С)БО 11 «Зобов'язання». На нашу думку, структуру зобов'язань необхідно узгодити в нормативних документах з метою надання користувачам інформації об'єктивних даних про структуру зобов'язань суб'єкта господарювання.

В науковій літературі виділяють досить широку класифікацію зобов'язань, в тому числі і поточних. Так, Т.А. Бутинець, Л.В. Чижевська, С.Л. Береза розрізняють такі види зобов'язань: монетарні й немонетарні; поточні і майбутні; довготермінові та поточні; фактичні, оціночні й умовні [8, с. 50]. С.Ф. Голов, окрім зобов'язань за видами, поданими в стандартах бухгалтерського обліку, поділяє їх залежно від порядку визначення суми на реальні та потенційні. [7, с. 321]. В. Кладієв з точки зору виникнення розрізняє правове та традиційне зобов'язання. Правове зобов'язання передбачає безумовну вимогу від підприємства будь-яких дій та виникає в силу наступних причин: договір, в межах якого сторони домовляються про виконання зобов'язань; наявність в законодавстві певних вимог, згідно яких підприємство має виконати певні дії; делікт – розмір зобов'язання визначається через обсяги нанесеної шкоди. Традиційне зобов'язання – це зобов'язання, яке підприємство самостійно бере на себе в результаті своєї діяльності, коли: а) внаслідок минулих подій підприємство самостійно визнає, що при визначених умовах візьме на себе зобов'язання, навіть якщо при цьому не буде існувати правового зобов'язання; б) внаслідок яких у третіх сторін є певні обґрунтовані очікування відносно того, що підприємство виконає свої зобов'язання, та що вони можуть покладатися на ці очікування та діяти відповідним чином [41, с. 164].

І.Я. Омецінська виділяє такі класифікаційні ознаки зобов'язань:

- мета залучення (для створення необоротних активів, для створення оборотних активів);
- форма залучення (у грошовій формі, у товарній формі);

- участь в інвестиційній чи поточній діяльності (залучені зі сторони інвестиційні ресурси, поточні зобов'язання);
- вид діяльності (зобов'язання, які виникли внаслідок операційної діяльності, зобов'язання, які виникли внаслідок інших видів діяльності);
- вид кредиторів (зобов'язання: перед банками, перед постачальниками, перед працівниками тощо);
- місце виникнення (внутрішні, зовнішні);
- характер виникнення (фактичні, оціночні, умовні);
- вартість (відсоткові, безвідсоткові);
- виконання умов погашення (протерміновані, непротерміновані, відтерміновані);
- відповідність критеріям визнання (зобов'язання; пасиви, прирівняні до зобов'язань);
- термін погашення (з деталізацією поточних зобов'язань: до трьох місяців, від трьох до шести місяців, більше шести місяців; довготермінових: від одного до двох років, від двох до п'яти років, більше п'яти років)[68, с. 6].

С.І. Травінська для більш чіткого та доступного розуміння поточних зобов'язань здійснює їх класифікацію за такими критеріями:

- 1) співвідношення прав та обов'язків суб'єктів (односторонні, взаємні);
- 2) час виникнення (теперішні, майбутні);
- 3) спосіб погашення (монетарні, немонетарні);
- 4) вартість (відсоткові, безвідсоткові);
- 5) вид діяльності (операційні, фінансові, ті, що виникли внаслідок іншого виду діяльності);
- 6) можливість оцінки (фактичні, оціночні);
- 7) складність погашення (прості, складні) [103].

А.Т. Сафарова поточні зобов'язання пропонує класифікувати в розрізі таких ознак:

а) за видами поточних зобов'язань (кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; поточні зобов'язання з розрахунками, інші поточні зобов'язання);

б) за суб'єктами погашення (фінансові установи, бюджетні та позабюджетні фонди, фізичні і юридичні особи);

в) за видами діяльності (зобов'язання, що виникають в результаті звичайної діяльності; зобов'язання, що виникають в результаті надзвичайних подій);

г) за термінами погашення (до одного місяця; від одного до трьох місяців; від трьох до шести місяців; від шести до дев'яти місяців; до одного року);

д) за видами обліку (зобов'язання за даними фінансового, податкового, управлінського обліку);

е) за своєчасністю погашення (погашені вчасно, прострочені, пролонговані);

є) за видами погашення (погашені безготівковим шляхом, погашені товарами (роботами, послугами), погашені готівкою) [93, с. 319].

Т.І. Тесленко виділяє такі вісім основних класифікаційних ознак поточних зобов'язань (рис.1.3).

Рис. 1.3. Класифікаційні ознаки поточних зобов'язань [100, с. 7]

З юридичної точки зору можна також виділити певні критерії класифікації зобов'язань, в тому числі поточних. Так, юридичним фактом настання господарських зобов'язань є господарський договір, який є однією з найчастіших підстав для виникнення зобов'язань. Відповідно до підстав, з яких виникають господарські зобов'язання, їх поділяють на договірні і бездоговірні. Договірні господарські зобов'язання – це такі зобов'язання, які виникають із договорів, а бездоговірні – зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, безпідставного придбання або збереження майна. Такий поділ потрібний для розрізнення законодавчої регламентації такого роду зобов'язань. Слід відмітити, що зміст договірних зобов'язань визначається не тільки законодавчо, а й угодами сторін, що беруть участь в зобов'язальних відносинах. Зміст позадоговірних зобов'язань залежить лише від законодавства або закону та волі однієї зі сторін у зобов'язанні.

Як зазначено в Господарського кодексу України, кількість кредиторів і боржників в конкретному зобов'язанні не обмежується, тому можливі зобов'язання з множинністю осіб. В залежності від кількості суб'єктів на тій або іншій (або на кожній) стороні зобов'язань розрізняють зобов'язання прості і складні (з множинністю осіб).

Зміст зобов'язання складає право вимоги кредитора і борг боржника. Право вимоги однієї сторони і відповідний їй обов'язок іншої сторони направлені на те, щоб боржник вчинив певну дію або утримався від якої-небудь дії. Виходячи з цього, виділяють зобов'язання з позитивним змістом, коли боржник зобов'язаний вчинити на користь кредитора яку-небудь дію, і з негативним змістом, коли боржник зобов'язаний утриматися від здійснення дії. Водночас утримання від дій не є аналогом бездіяльності. Прикладом дій є обов'язок постачальника поставити покупцеві продукцію через три дні. Крім того, зобов'язання можуть передбачати безперервне здійснення певних дій протягом якогось періоду.

Виходячи з вищевикладеного, на нашу думку, поточні зобов'язання слід класифікувати за ознаками, що представлені на рис. 1.4.

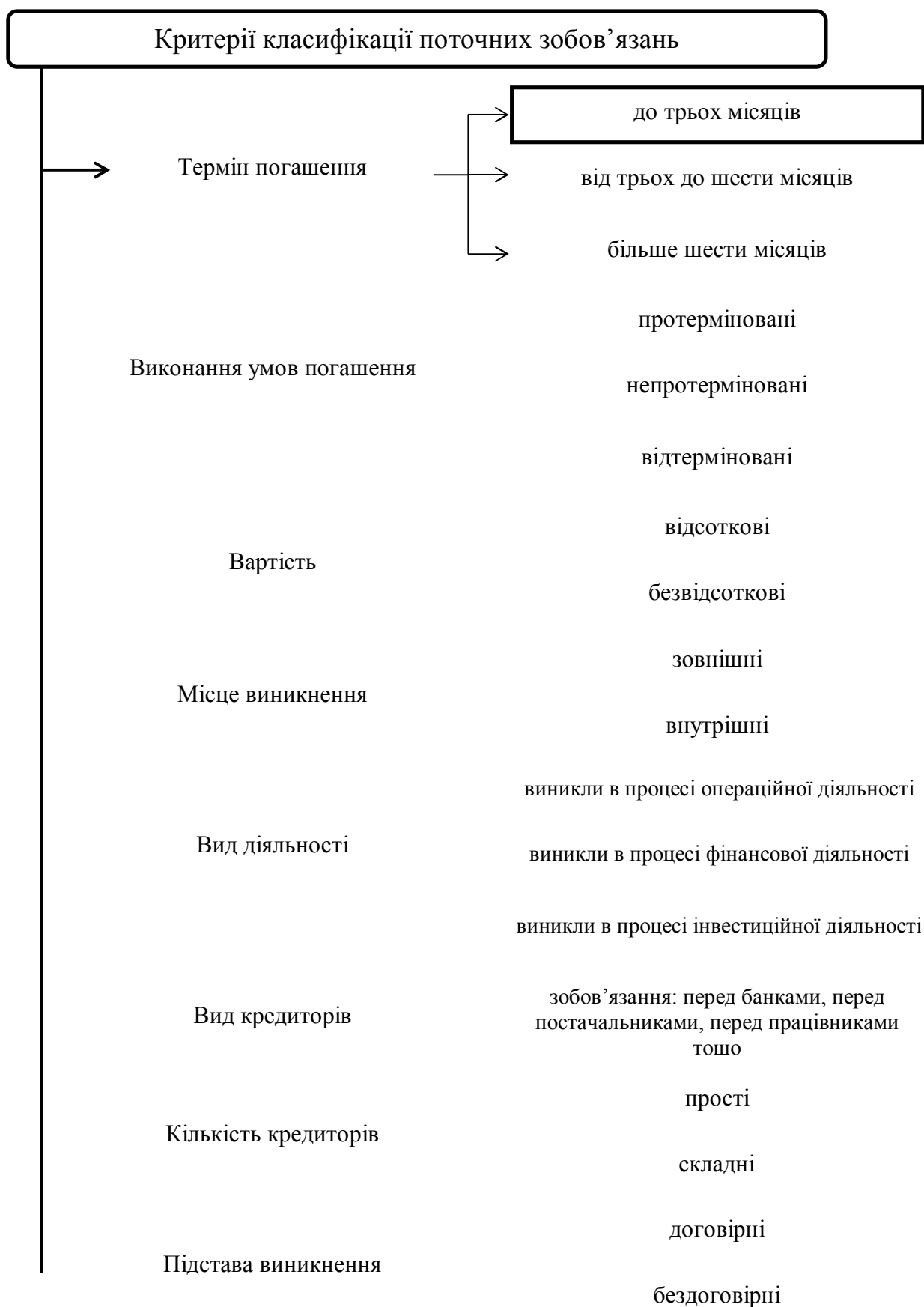

Рис. 1.4. Класифікація поточних зобов'язань

Як видно з рис. 1.4., класифікація поточних зобов'язань, що дасть змогу глибше зрозуміти їхню суть, а також допоможе бухгалтерам і керівникам отримувати різнобічну інформацію про заборгованість з метою ефективного ведення господарської діяльності суб'єкта господарювання, повинна здійснюватися за такими ознаками: термін погашення (до трьох місяців, від трьох до шести місяців, більше шести місяців); виконання умов погашення(протерміновані, непротерміновані, відтерміновані); вартість(відсоткові, безвідсоткові), місце виникнення(зовнішні, внутрішні), вид діяльності (поточні зобов'язання, що виникли в процесі операційної діяльності; поточні зобов'язання, що виникли в процесі фінансової діяльності; поточні зобов'язання, що виникли в процесі інвестиційної діяльності), вид кредиторів(зобов'язання: перед банками, перед постачальниками, перед працівниками тощо), кількість кредиторів (прості, складні), підстава виникнення (договірні, бездоговірні).

Незважаючи на значні дослідження в напрямку класифікації поточних зобов'язань, однак сучасні умови господарювання й вдосконалення взаємовідносин між підприємствами та його контрагентами, працівниками, державою тощо будуть спонукати здійснювати нові дослідження в напрямку розробок все нових ідей щодо їх класифікації. Нині постійно виникають нові альтернативні методи взаємовідносин між юридичними та фізичними особами, наприклад, виникнення інтернет-магазинів, спеціальних сайтів, що представляють різноманітні товари і т.ін., що вимагає класифікації таких розрахункових операцій і відповідної заборгованості за певними групами.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження щодо теоретичних основ обліку поточних зобов'язань, зроблено такі висновки:

1. Нині існують різні підходи до тлумачення терміну «зобов'язання» в економічній теорії, праві та бухгалтерському обліку. Зі сторони цивільного права під зобов'язанням розуміють певні правовідносини боржника і кредитора, з економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття, а зі сторони бухгалтерського обліку – це саме заборгованість підприємства. Під зобов'язаннями, на нашу думку, слід розуміти визнану, визначену у вартісному вираженні та юридично оформлену заборгованість одного суб'єкта господарювання передіншим, погашення якої, як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди. В свою чергу, поточні зобов'язання – це заборгованість одного суб'єкта на користь іншого, яка виникла внаслідок минулих подій та погашення якої повинно відбутися протягом дванадцяти місяців з моменту її виникнення або протягом операційного циклу підприємства.

2. В національних П(С)БО питання оцінки поточних зобов'язань повинні бути більш конкретизованими, щоб сприяти обґрунтованому їх відображенню при складанні звітності. В П(С)БО 11 «Зобов'язання» вказано, що поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення. Проте кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги доцільно оцінювати за поточною вартістю придбання, оскільки вона враховує чинник інфляції і динаміку цін. Щодо доходів майбутніх періодів, то в зазначеному стандарті їх визначено як окремий вид зобов'язань на рівні з поточними, хоча відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку їх віднесено до складу поточних зобов'язань. Окрім того, у П(С)БО 11 «Зобов'язання» не визначено ніяких положень щодо оцінки доходів майбутніх періодів.

3. Класифікація поточних зобов'язань, що дасть змогу глибше зрозуміти їхню суть, а також допоможе бухгалтерам і керівникам отримувати різнобічну інформацію про заборгованість з метою ефективного ведення

господарської діяльності суб'єкта господарювання, повинна здійснюватися за такими ознаками: термін погашення, виконання умов погашення, вартість, місце виникнення, вид діяльності, вид кредиторів, кількість кредиторів, підстава виникнення.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Облік короткострокових кредитів банків та позик

В Україні хоча з різними темпами, але продовжується розвиток банківської сфери і ріст попиту на банківські послуги, що значно впливає на вітчизняну економіку. Кредитні операції є ефективним засобом фінансування господарської діяльності підприємств, проте вони зумовлюються низкою проблем, що пов'язані з недосконалістю і нестабільністю законодавчої бази, малою платоспроможністю суб'єктів господарювання, високим рівнем ризику як для кредитних установ, так і для підприємств.

Основним видом кредитування є банківський кредит. Згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» банківський кредит - будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [35].

Короткострокові кредити отримують переважно для фінансування поточних витрат на виробництво на поворотній основі: придбання товарно-матеріальних цінностей, виплату заробітної плати, погашення заборгованості перед постачальниками тощо. Не можна використовувати нові позики з метою здійснення виплат в рахунок попередніх позиками.

З метою отримання кредиту підприємство повинне звернутися до банку з відповідною кредитною заявкою. У ній зазначаються цільове призначення кредиту, сума та термін користування кредитом, дати погашення, економічний ефект від кредитування, забезпеченість кредиту. В свою чергу,

банк визначає сильні та слабкі сторони проекту, що представлений для кредитування, оцінює можливість своєчасного повернення кредиту та відсотків за його користування. Поряд з кредитною заявкою підприємство-позичальник повинне подати до банку і ряд інших документів, зокрема це нотаріально завірнені копії статуту та установчого договору, техніко-економічне обґрунтування кредиту, графік платежів, копії відповідних угод, що кредитуються, інформація про кредити, отримані в інших банках, фінансова звітність, Декларації з податку на прибуток, довідка Державної фіскальної служби про відсутність заборгованості за платежами до бюджету та про відсутність податкової застави, відповідні довідки з обслуговуючих банків тощо.

На основі поданих документів банк вивчає кредитоспроможність підприємства. При цьому оцінюються розрахунки за раніше отримані кредити, поточний фінансовий стан суб'єкта господарювання, здатність у випадку необхідності мобілізувати грошові кошти з різних джерел. Платоспроможність підприємства визначається за допомогою розрахунків таких показників, як ліквідність, погашення боргу, прибутковість, рентабельність, фінансова стійкість і ін. Якщо банк приймає рішення про видачу кредиту, то далі переходять до розробки умов кредитування, підготовки і укладення кредитного договору. Ці процеси називають структуруванням кредиту.

Таким чином, взаємовідносини між банком і позичальником регулюються кредитним договором, який обов'язково укладається в письмовій формі. В такому договорі зазначають права, обов'язки і відповідальність сторін, які не можуть бути змінені в односторонньому порядку. За кредитним договором банківська установа бере на себе зобов'язання надати у розпорядження позичальника на визначений термін певну суму коштів, гарантію, зобов'язання придбати право вимоги боргу, продовження терміну погашення боргу, а позичальник бере на себе обов'язок використати кошти на цілі, обумовлені договором, погасити основну суму

боргу і відсотки у визначений термін, а також сплатити збори і комісійні, пов'язані з отриманням кредиту.

Відсотки і комісійні, які банк стягує з позичальника, є компенсацією використання певної суми коштів упродовж визначеного терміну. Їх розмір, порядок, терміни нарахування і сплати, а також порядок відшкодування обумовлюються у кредитному договорі.

Банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема, збільшувати розмір процентної ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, встановлених законом [35].

Кредитним договором визначаються:

- сторони договору;
- основні обов'язки сторін;
- сума кредиту;
- графік погашення кредиту та відсотків;
- ставка відсотка та умови згідно яких вона може бути змінена;
- вид забезпечення кредиту;
- умови використання кредиту позичальником;
- відповідальність позичальника за невиконання в зазначений термін покладених на нього зобов'язань за кредитним договором;
- зобов'язання позичальника надавати банку інформацію і необхідні документи, що підтверджують фінансовий і діловий стан суб'єкта господарювання;
- право банку здійснювати перевірку цільового використання кредиту та наявність й умови зберігання заставлених активів;
- порядок припинення дії кредитного договору [16, с. 404].

Видача кредитів може здійснюватися у безготівковій (оплата платіжних документів із позикового рахунка, переказування коштів на

поточний рахунок) або готівковій формах. Після видачі кредиту банк здійснює контроль за виконанням умов кредитного договору, тобто своєчасністю та повнотою повернення кредиту і відсотків за ним. За невиконання або неналежне виконання прийнятих на себе зобов'язань одна сторона кредитних відносин відшкодовує іншій стороні всі заподіяні у зв'язку з цим збитки, а також сплачує штрафи, пеню, неустойки, передбачені кредитним договором.

Кредитування здійснюється на основі таких принципів:

- повернення. Кредит повинен бути повернений позичальником після його використання. Кредит не може бути безповоротним;

- терміновість. Кредит повинен бути повернутий у визначений термін. Дотримання цього принципу забезпечує постійне відтворення грошових коштів, дотримання ліквідності і підвищення надійності банків;

- цільове використання кредиту. Кредит видається на конкретні цілі. Не допускається використання кредиту на інші цілі, які не передбачені кредитним договором. Комерційні банки повинні відстежувати напроми використання кредитних ресурсів позичальником;

- забезпеченість. Цей принцип відображає необхідність захисту майнових інтересів кредитора у разі порушення позичальником прийнятих на себе зобов'язань. Це гарантія повернення позики у визначений термін;

- платність. Кредит видається на платній основі. Даний принцип реалізується через банківський відсоток як певної суми коштів, одержуваної кредитором від позичальника за «товар», в якості якого виступає кредит.

Г.В. Нашкерська зазначає, що найпоширенішими є такі види кредитів:

- стандартний операційний кредит, за яким кошти надаються на початок періоду, передбаченого в угоді, після його завершення;

- револьверний кредит, за яким кошти надаються тільки на короткі періоди їх недостачі на поточному рахунку. У такому випадку позиковий

баланс і витрати на відсотки підтримуються на максимально низькому рівні [64, с. 320].

Окрім кредиту, підприємство може отримувати позики. За своєю економічною природою позика є більш ширшим поняттям, ніж кредит. Відповідно до Цивільного кодексу за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити відсотки. За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. Як видно з наведених визначень, поняття «позика» є ширшим, ніж «кредит», оскільки одним із суб'єктів за договором кредиту (а саме, кредитодавець) має бути банківською установою, чого не потребується в договорі позики. Крім цього, позика, на відміну від кредиту, не передбачає в обов'язковому порядку сплати відсотків [70, с. 234].

У табл. 2.1 визначено основні відмінності кредитного договору від договору позики.

Таблиця 2.1

Основні відмінності кредитного договору та договору позики

Норма договору	Кредитний договір	Договір позики
1	2	3
Визначення	банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити відсотки	одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості

Продовж. табл. 2.1

1	2	3
Сторони договору	Кредитором може виступати лише банк або кредитна організація	Позикодавцем може бути будь-якою юридичною чи фізичною особою
Момент укладення договору	Договір є консенсуальним, тобто вважається укладеним з моменту підписання	Договір є реальним, тобто вважається укладеним з моменту передачі грошей або інших речей
Умова договору про оплату	Кредитний договір завжди платний	Договір позики може бути відсотковим або безвідсотковим
Предмет договору	Грошові кошти	Гроші або інші речі, визначені родовими ознаками

В Податковому кодексі України для цілей оподаткування розрізняють такі типи позикових ресурсів:

– поворотна фінансова допомога - сума коштів, що надійшла платнику податків у користування за договором, який не передбачає нарахування процентів або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами, та є обов'язковою до повернення;

– фінансовий кредит - кошти, що надаються банком-резидентом або нерезидентом, що кваліфікується як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають згідно з відповідним законодавством статус небанківських фінансових установ, а також іноземною державою або його офіційними агентствами, міжнародними фінансовими організаціями та іншими кредиторами - нерезидентами юридичній чи фізичній особі на визначений строк для цільового використання та під процент;

– позика - грошові кошти, що надаються резидентами, які є фінансовими установами, або нерезидентами, крім нерезидентів, які мають офшорний статус, позичальнику на визначений строк із зобов'язанням їх повернення та сплатою процентів за користування сумою позики [77].

Як видно з вищенаведених визначень, поняття позики з правової точки зору і з метою оподаткування відрізняється. Позика відповідно до Податкового кодексу України надається фінансовими установами та передбачає сплату відсотків. Визначення позики, що подається в Цивільному кодексі України, скоріше співпадає з поняттям «поворотна фінансова допомога». Погоджуємось з думкою І.Я. Омецінської, що необхідно узгодити трактування позики і кредиту у вищеназваних документах, з метою уникнення плутанини у видах позикових ресурсів[70, с. 235].

В Плані рахунків бухгалтерського обліку для відображення інформації про кредити та позики призначено рахунок 60 «Короткострокові позики». Незважаючи на назву рахунку «Короткострокові позики», субрахунку для обліку позик до даного рахунку Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку не передбачено. Так в Інструкції зазначено, що «на рахунку 60 «Короткострокові позики» ведеться облік розрахунків у національній і іноземній валютах за кредитами банків, строк повернення яких не перевищує дванадцяти місяців з дати балансу, та за позиками, термін погашення яких минув». Крім того, рахунок 60 «Короткострокові позики» має такі субрахунки:

- 601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»;
- 602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 603 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті»;
- 604 «Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 605 «Прострочені позики в національній валюті»;
- 606 «Прострочені позики в іноземній валюті» [37].

Тому погоджуємось з думкою А.Т. Сафарової, що необхідно внести зміни до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку в частині субрахунків до рахунку 60 «Короткострокові позики», а саме для відображення в обліку позик, отриманих від небанківських установ ввести субрахунки 607 «Короткострокові позики у національній валюті» та

608«Короткострокові позики в іноземній валюті»;для обліку кредиту-овердрафт – субрахунок 609 «Розрахунки за кредитом-овердрафт» [94, с. 12].

За кредитом рахунку 60 «Короткострокові позики»показуються суми отриманих позик чи кредитів, а за дебетом - сума їх погашення або переведення до складу довгострокових зобов'язань, якщо відбулося відстрочення позик чи кредитів.

Аналітичний облік короткострокових позик (кредитів)ведеться за позикодавцями (банками) в розрізі кожноїпозики (кредиту) окремо та термінами їх погашення.

Господарські операції щодо руху сум позик і кредитів, які відбулися протягом звітного періоду, відображаються при журнальній формі обліку в першому та другому розділі журналу 2 у хронологічному порядку відповідно до отриманих первинних документів. У розділі III зазначеного журналу відображаються аналітичні дані до рахунку 60 «Короткотермінові позики».

2.2. Організація та методика обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Важливим елементом ринкової економіки є розрахунково-платіжний механізм, за допомогою якого відбувається функціонування основних економічних інститутів, а також формування, розподіл і перерозподіл суспільного продукту. Звичайно в умовах ринкової економіки заборгованість за придбані матеріальні цінності є звичайним явищем. Вона виникає через різницю у часі між моментом постачання матеріалів та сплатою коштів за рахунками. Кредиторськазаборгованість, що виникає за розрахунками з постачальника і підрядниками, слід ретельно контролювати, оскільки, з однієї сторони, воназабезпечує тимчасово вільні обігові кошти, а з іншої – суттєва впливає на фінансову стійкість та платоспроможність підприємства. Несвоєчасність розрахунків з постачальниками, порушення фінансової й

розрахункової дисциплін, як правило, стає причиною виникнення значної кредиторської заборгованості. Причиною недосконалості здійснення розрахунків може бути як неналежне ведення бухгалтерського обліку за розрахунковими операціями, так і шахрайство чи зловживання персоналу. Саме в системі бухгалтерського обліку повинно бути належне відображення розрахункових операцій, щоб уникнути помилок, перекручень та забезпечити належне управління кредиторською заборгованістю за товари (роботи, послуги).

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги є результатом проведення розрахунків з постачальниками і підрядниками за умов наступної оплати. У випадку здійснення передоплати за товари, роботи, послуги виникає дебіторська заборгованість за авансами виданими.

Постачальники – це фізичні чи юридичні особи, які здійснюють постачання товарно-матеріальних цінностей або надають послуги (подача електроенергії, води, транспортування тощо) чи виконують роботи (поточний ремонт основних засобів тощо). Підрядники – це спеціалізовані підприємства або фізичні особи, які виконують будівельно-монтажні роботи при спорудженні об'єктів на основі договорів підряду [91, с. 322].

Основними завданнями організації бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги є:

- забезпечення своєчасної та повної реєстрації даних у документах та облікових регістрах;
- забезпечення належної оцінки кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги;
- чітке документування розрахунків;
- визначення порядку синтетичного та аналітичного обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги;
- достовірне відображення інформації щодо зобов'язань у формах фінансової звітності;

- створення дієвої системи внутрішнього контролю за таким видом зобов'язань;
- забезпечення процесу обліку зобов'язань кваліфікованими обліковцями та засобами автоматизації обліку;
- встановлення наказом переліку посадових осіб, що нести будуть відповідальність за своєчасність і належне документального оформлення розрахункових операцій;
- своєчасна перевірка розрахунків та попередження прострочення кредиторської заборгованості;
- розробка графіків платежів.

Для забезпечення ефективності й надійності процесу постачання при виборі постачальників необхідно враховувати такі елементи: цінову політику (що включає витрати на зберігання, транспортування і страхування); умови платежу; гарантійні терміни; післяпродажне обслуговування; відповідність матеріальних цінностей (робіт, послуг) стандартам якості; можливість закупівель безпосередньо у виробників продукції; географічне місце розташування; фінансовий стан постачальника (підрядника) тощо [91, с. 323].

Щодо оцінки кредиторської заборгованості, то згідно з принципом обачності суб'єкту господарювання необхідно застосовувати в бухгалтерському обліку методи оцінки, які мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань. Виходячи з вказаного принципу, облік кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги здійснюється за вартістю, що зафіксована у первинних документах на дату її визнання. В зарубіжних країнах важливим питанням обліку розрахунків з постачальниками є використання гнучкої системи знижок та повернення матеріальних цінностей постачальникам. Такі знижки поділяють на комерційні й розрахункові. Комерційні знижки надають у відсотках до договірної вартості товарів з урахуванням обсягу одноразових закупівель та за сукупністю торговельних операцій за звітний період, а також коли має місце певна невідповідність відвантажених матеріальних цінностей встановленим параметрам чи якісним

характеристикам. При цьому в обліку відображається сума придбаних запасів за мінусом комерційних знижок (нетто-комерційне). Сума після вирахування комерційної знижки є нормальною ціною продажу. Повернення та уцінка неякісних запасів призводять до зменшення заборгованості постачальникам.

Постачальники надають розрахункові знижки за швидку оплату або за дострокове погашення заборгованості. Такі знижки використовують з метою стимулювання покупців запасів до оплати заборгованості скоріше, ніж запланований термін платежу.

У західноєвропейських країнах розрахункові знижки відображаються в покупця на рахунку «Фінансові доходи» («Одержані розрахункові знижки»). За системою обліку, яку використовують на підприємствах США, купівельні розрахункові знижки зменшують вартість придбаних товарів і рахунок, на якому вони обліковуються («Купівельні знижки»), є регулюючим до рахунка «Витрати на закупівлю» [12, с. 455].

Для відображення розрахункових знижок у практиці зарубіжних підприємств використовують один з двох методів: валовий (найбільш розповсюджений на практиці) і чистий.

При обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги досить важливо з точки зору оподаткування визначити методи оцінки зобов'язань в операціях пов'язаних сторін, що пов'язано з:

- обґрунтування податкового кредиту з податку на додану вартість, що утворюється внаслідок придбання матеріальних цінностей (робіт, послуг);
- обґрунтування величини витрат, що впливають на величину об'єкта оподаткування податком на прибуток.

До пов'язаних сторін відносять особи, стосунки між якими обумовлюють можливість однієї сторони контролювати іншу або здійснювати суттєвий вплив на прийняття фінансових і оперативних рішень іншою стороною [80]. Перелік пов'язаних сторін визначається суб'єктом господарювання з урахуванням сутності відносин, а не лише їх юридичної форми, що узгоджується з принципом бухгалтерського обліку «превалювання

сутності над формою». Відповідно до П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін», оцінка зобов'язань в операціях з пов'язаними сторонами може здійснюватися на основі таких методів: порівнюваної неконтрольованої ціни; ціни перепродажу; «витрати плюс»; балансової вартості.

Основними джерелами інформації для здійснення контролю за розрахунковими операціями є первинні документи. Розрахунки з постачальниками і підрядниками проводяться на основі таких документів: накладних, рахунків, рахунків-фактур, актів приймання-передачі виконаних робіт, товарно-транспортних накладних і ін. Рахунок і рахунок-фактуру відносять до розрахункових документів, що мають бути акцептовані. Акцепт розрахункових документів – це надпис уповноваженої особи на рахунку, що свідчить про згоду на оплату рахунку. В подальшому покупець дає відповідному банку, в якому він обслуговується, платіжне доручення на оплату придбаних матеріальних цінностей та отримує виписку банку про списання грошових коштів з поточного рахунку.

Оприбуткування матеріальних цінностей від постачальника залежить від наявності розбіжностей між фактичними даними, що зазначені в документах постачальника, і оформлюються: прибутковою накладною; ставленням штампу «оприбутковано» на документі постачальника (якщо розбіжностей немає); актом приймання матеріалів (якщо є розбіжності). Акт приймання також оформляється у випадку одержання невідфактурованої поставки [91, с. 324].

Відображення в обліку інформації про зобов'язання за виконані роботи (послуги) здійснюється на підставі актів приймання-передачі виконаних робіт.

Первинні документи, що оформляються при оплаті заборгованості за товари (роботи, послуги), залежать від форми розрахункових операцій. Погашення заборгованості може бути шляхом безготівкових або готівкових розрахунків. Правила і форми безготівкових розрахунків, що провадяться за

участю банків, відображені в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Безготівкові розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді у формі:

- меморіального ордера
- платіжного доручення;
- платіжної вимоги-доручення;
- платіжної вимоги ;
- розрахункового чека;
- акредитива;
- інкасового доручення (розпорядження).

Відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті меморіальний ордер – це розрахунковий документ, що формується з ініціативи банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунку платника і внутрішньобанківських операцій. Платіжна вимога – це розрахунковий документ, який містить вимогу стягувача або в разі договірної операції отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ встановленої суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача коштів. Платіжна вимога-доручення – це розрахунковий документ, що містить дві частини: верхню – вимоги отримувача до платника щодо сплати визначеної суми коштів; нижню – доручення платника банку, що його обслуговує, про списання зі свого рахунку встановленої ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача коштів [36].

Платіжне доручення – це розрахунковий документ, в якому міститься письмове доручення платника обслуговуючому банку щодо списання з рахунку визначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача. Під розрахунковим чеком розуміють розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця)

банку-емітенту, де відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю суми коштів, визначеної в чеку. Акредитив –це договір, що місти зобов’язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, щокорелюють з умовами акредитива, зобов’язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому банку здійснити цей платіж[36].

Інкасове доручення є порівняно новим платіжним інструментом, що введено в дію постановою Національного банку № 122 від 30.03.2012 р. Під інкасовим дорученням (розпорядженням) розуміють розрахунковий документ, який містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Відповідальність за правильність складання розрахункового документа несе особа, що оформила відповідний документ і подала його до обслуговуючого банку. Суб’єкт господарювання, виходячи зі своїх технічних можливостей та можливостей обслуговуючого банку, може подавати до обслуговуючого банку розрахункові документи і на паперових носіях, й у вигляді електронних розрахункових документів, використовуючи при цьому системи дистанційного обслуговування.

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками за отримані матеріальні цінності (роботи, послуги) призначено рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». За кредитом вищевказаного рахунку показується заборгованість за отримані від постачальників чи підрядників матеріальні цінності (роботи, послуги), а за дебетом – погашення такої заборгованості.

Рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» має наступні субрахунки:

631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», на якому ведеться облік розрахунків за отримані матеріальні цінності (роботи, послуги) з вітчизняними постачальниками та підрядниками;

632 «Розрахунки з іноземними постачальниками», який призначено для обліку розрахунків за отримані матеріальні цінності (роботи, послуги) з іноземними постачальниками та підрядниками;

633 «Розрахунки з учасниками ПФГ», на якому учасник промислово-фінансової групи здійснює облік розрахунків за отримані від учасників ПФГ матеріальні цінності (роботи, послуги).

Аналітичний облік ведеться окремо за кожним постачальником та підрядником в розрізі кожного документа (рахунку) на сплату.

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги є монетарною статтею, у зв'язку з цим беруться до уваги при її обліку вимоги П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Облік будується таким чином, щоб розрахунки, які здійснюються у різних валютах, були відокремлені один від одного. Як уже зазначалось, в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку лан передбачено окремі субрахунки для відображення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги в національній валюті (субрахунок 631 – «Розрахунки з вітчизняними постачальниками») та кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги в іноземній валюті (субрахунок 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»). Таким чином, в залежності від виду валюти, до рахунку 632 мають бути відкриті субрахунки третього порядку, зокрема, 6321 «Розрахунки з іноземними постачальниками в доларах США», 6322 «Розрахунки з іноземними постачальниками в євро» тощо [75].

Особливістю відображення в обліку кредиторської заборгованості за розрахунками з постачальниками і підрядниками є те, що укладення договорів постачання, купівлі-продажу, підряду тощо зумовлює виникнення юридичного зобов'язання, яке ніяк не відображається на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі. Таке зобов'язання почне відображатися в обліку лише після того, як суб'єкти господарювання перейдуть до виконання взятих на себе обов'язків і зобов'язання буде відповідати критеріям його визнання відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання».

Незважаючи на передбачення в положеннях бухгалтерського обліку єдиної методики ведення кредиторської заборгованості за розрахунками з постачальниками і підрядниками, водночас в наказі про облікову політику стосовно такої заборгованості необхідно передбачити ряд положень, зокрема:

- робочий план рахунків з деталізацією субрахунків та аналітичних рахунків до рахунку 63 (за видами постачальників, видами валюти розрахунків, господарськими сегментами);
- реєстри аналітичного обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги;
- графік документообігу;
- перелік пов'язаних осіб;
- терміни зберігання господарських договорів та іншої ділової документації з обліку кредиторської заборгованості;
- графік проведення інвентаризації та склад відповідної комісії;
- положення про ведення претензійно-позовної роботи.

На ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД облік розрахунків з постачальниками і підрядниками автоматизований. Найбільшими постачальниками підприємства є: ТОВ «Омега-автопоставка», ТОВ «Торговий дім МАЗ», ПП «Магтрейд», ПП «Укрростехніка», ПП «Дизель-транс» та ін.

Станом на 01.01.2015 р. величина кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги на даному підприємстві становила 62 тис. грн., станом на 01.01.2016 р. ця величина знизилась на 72,9 % і склала 16,8 тис. грн.

В окремих випадках суб'єкти господарювання можуть здійснювати розрахунки з постачальниками з використанням векселів. Векселі до сплати – це зобов'язання погасити певну суму заборгованості до визначеного терміну, що для короткострокових векселів є не більшим, ніж рік. Використання векселів як засобів платежу з відповідним відстроченням дати сплати боргу

та засобом кредитування, зумовлює необхідність нарахування відсотків за векселем. Залежно від способу визначення відсотків векселі поділяють на таких два види:

- векселі, на яких окремо зафіксовані відсотки від номінальної вартості (відсоткові);
- векселі, на яких відсотки від номінальної вартості не зазначені (безвідсоткові). За такими векселями відсотки включаються в номінальну вартість.

Крім того, векселі можуть бути прості і переказні (рис. 2.1).

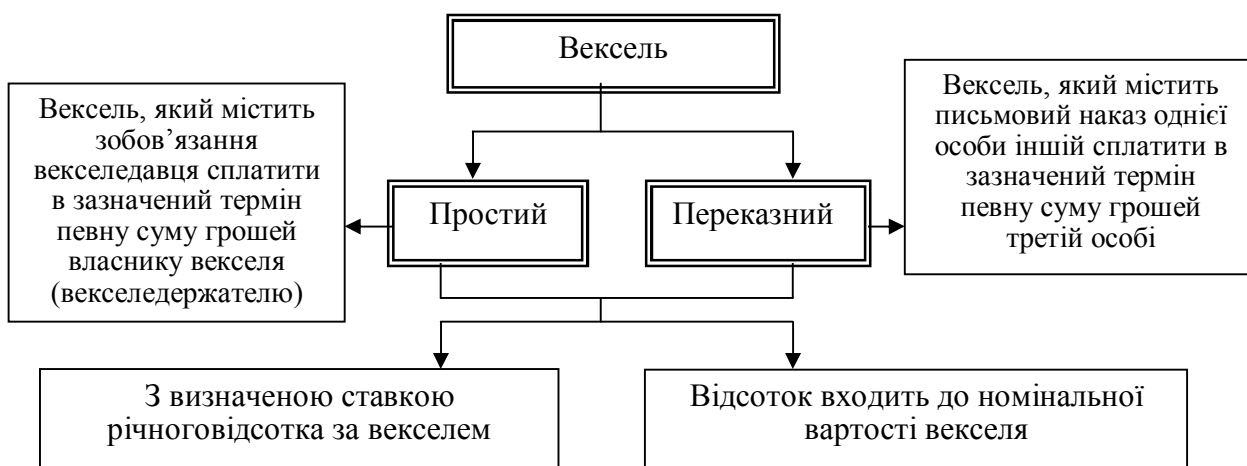

Рис. 2.1. Види векселів залежно від умов випуску та обігу

При здійсненні вексельних операцій за простим векселем використовують наступні первинні документи: договори, що засвідчують зобов'язання щодо векселя; акт приймання-передачі векселів; довіреність на одержання цінностей; довіреність на підписання векселя; реєстр виданих векселів. Документами, що забезпечують облік і контроль за видачею переказного векселя є: договір між векселедавцем і першим векселедержателем; договір між векселедавцем і платником; довіреність на одержання цінностей; акт приймання-передачі векселя, довіреність на підписання векселя. Для акцепту переказного векселя застосовують акт пред'явлення векселя до акцепту, авізо, повідомлення про вчинення акцепту.

Для пред'явлення векселя до платежу призначено акт пред'явлення векселя до платежу [91, с. 325].

Для обліку розрахунків за заборгованістю постачальникам за товари, послуги, роботи, на яку суб'єктом господарювання видані векселі, призначено рахунку 62 «Короткострокові векселі видані», який має два субрахунки: 621 «Короткострокові векселі, видані в національній валюті» та 622 «Короткострокові векселі, видані в іноземній валюті». За кредитом даного рахунку показується видача векселів, а за дебетом – погашення заборгованості за векселями виданими.

Оскільки вексельні бланки належать до документів суворої звітності необхідно їх відображати на позабалансовому рахунку. При придбанні бланків здійснюється запис: Дебет 08, при списанні вексельного бланку: Кредит 08.

Аналітичний облік розрахунків з використанням векселів ведеться за кожним виданим векселем та за термінами їх погашення.

На ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД вексельна форма розрахунків не застосовується. На нашу думку, таку форму розрахунків нині в умовах глобальної і локальної кризи слід використовувати, оскільки вексель є своєрідним комерційним кредитом, що забезпечує мобілізацію недорогих ресурсів для господарської діяльності суб'єкта господарювання.

2.3. Облік інших видів поточних зобов'язань підприємств

Одним зі складових поточних зобов'язань є поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, для обліку якої призначено рахунок 61 однойменної назви. Така заборгованість виникає, коли за довгостроковими зобов'язаннями термін оплати становить менше дванадцяти місяців з дати балансу. Перенесення такої довгострокової заборгованості у склад поточної забезпечить управлінський персонал підприємства

обґрунтованою інформацією про склад поточних до довгострокових зобов'язань та забезпечить адекватність розрахунку показників ліквідності, фінансової стійкості, оборотності тощо.

До рахунка 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» відкривають наступні субрахунки: 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті» та 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті».

За кредитом рахунку 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» відображається та частина довгострокових зобов'язань, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, за дебетом – погашення поточної заборгованості [37]. Аналітичний облік при цьому здійснюється в розрізі кредиторів та видів заборгованості.

Розрахунки з бюджетом зумовлюють утворення зобов'язань підприємства перед бюджетом. Така заборгованість – це особлива і важлива ланка економічного взаємозв'язку між суб'єктами господарювання та державою. На розвиток податкової системи будь-якої держави впливає суперечність інтересів держави та підприємств. Останні прагнуть оптимізувати своє податкове навантаження, дотримуючись законодавчо-нормативних та методологічних принципів.

Згідно з Податковим кодексом України податки та збори в Україні розділяють на загальнодержавні та місцеві. До загальнодержавних податків належать: податок на прибуток; податок на додану вартість; податок на доходи фізичних осіб; акцизний податок; екологічний податок; мито; рентна плата. Серед місцевих податків виділено податок на майно та єдиний податок, а серед місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

Американський економіст Артур Лаффер побудував графік, згідно з яким визначено оптимальне податкове навантаження близько 35-40% від доходу. Занадто низькі податки не дають державі можливості виконувати

свої функції, а перевищення цього параметра призводить до зниження доходів державного бюджету та глибокої тонізації економіки[76].

В Україні за експертними оцінками рівень податкового навантаження сягає 70%, у порівнянні з іншими країнами, він дуже високим (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Податкове навантаження у різних країнах, % від доходу [76]

<i>Країна</i>	<i>Податкове навантаження</i>
Україна	70,0
Швеція	51,0
Фінляндія	47,3
Бельгія	46,6
Франція	44,1
Австрія	42,8
Німеччина	39,3
Росія	36
Іспанія	35,8
США	31,8
Люксембург	23
Туреччина	22,2
Кіпр	19
Канада	16

Це вимагає приділення значної уваги обліку розрахунків за податками і платежами, щоб забезпечити управлінський персонал підприємства обґрунтованою інформацією для розрахунку податкового навантаження на підприємство та прийняття ефективних рішень щодо його оптимізації.

Досліджуване підприємства ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД сплачує такі види податків і зборів: податок на прибуток, податок та додану вартість, земельний податок, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, рентні платежі (плата за воду).

В Україні податки і збори відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку обліковуються на рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами». За кредитом цього рахунку відображаються нараховані до бюджетусуми платежів, а за дебетом – належні до відшкодування з бюджету податки та їх сплата. Зазначений рахунок має таких чотири субрахунки: 641 «Розрахунки за податками», 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами», 643 «Податкові зобов'язання», 644 «Податковий кредит».

Аналітичний облік розрахунків за податками й платежами ведеться за їх видами.

Ставки податків, порядок їх нарахування та сплати визначаються податковим законодавством. Суб'єкти господарювання самостійно нараховують податки та збори за визначеними ставками та перераховують їх до бюджету.

Сучасна методика обліку податкових платежів на рахунках носить дискусійний характер. Зокрема, на думку А.М. Пташник, недоцільно об'єднувати облік за всіма видами платежів до бюджету лише на одному рахунку, хоча така методика й характерна для багатьох розвинутих зарубіжних країн. На думку автора, більш коректним був підхід до 2000 р., коли використовувалися три рахунки: 65 «Розрахунки по позабюджетних платежах», 67 «Податкові розрахунки» і 68 «Розрахунки з бюджетом» [86].

З позиції К.О. Гутуряк має місце невідповідність назв рахунків податкового кредиту (644) та податкового зобов'язання (643) своєму економічному змісту [20].

На думку Ю.Ю. Мороз, сучасна система обліку податкових платежів не спроможна створювати інформацію для ефективного управління ними як складовою створеної доданої вартості підприємства. У таких умовах для формування систематизованої інформації про нараховані суми податкових платежів, слід використовувати рахунок 98 «Податкові платежі підприємства», на якому доцільно виділити чотири субрахунки: 981

«Податок на додану вартість», 982 «Податок на доходи працівників», 983 «Податок на прибуток», 984 «Податки на інші об'єкти та за спрощеною системою оподаткування»[61,с. 200-201].

На нашу думку, для відображення в обліку інформації про розрахунки за податками і платежами недостатньо виділити лише рахунок 64. При цьому погоджуємось з А.М. Пташник [86] щодо невідповідності назв рахунків податкового кредиту (644) та податкового зобов'язання (643) своєму економічному змісту. Тому пропонуємо для обліку розрахунків з податку на додану вартість, враховуючи складність розрахунку бази оподаткування, необхідність визначення податкового кредиту та податкових зобов'язань, виділити окремий рахунок (ним може бути рахунок 67, причому інформацію, що відображається нині на цьому рахунку можна перенести окремими субрахунками до рахунку 68). Окрім цього, рахунку 64 слід відкривати такі субрахунки: 641 «Розрахунки за загальнодержавними податками», 642 «Розрахунки за місцевими податками», 643 «Розрахунки за місцевимизборами».

Ще одним видом поточних зобов'язань є заборгованість, що виникає за розрахунками за виплатами працівникам. Серед виплат працівникам основною є заробітна плата. Заробітна плата – це винагорода, розрахована, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов роботи, що виконуються, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства і максимальним розміром не обмежується[43].

Питання державного і договірної регулювання оплати праці, прав працівників на оплату праці та їх захисту визначається Кодексом законів про працю України, Законом України «Про оплату праці» та іншими нормативно-правовими актами.

Заробітна плата включає такі види: основна заробітна плата, додаткова заробітна плата та інші заохочувальні та компенсаційні виплати. Крім того,

на державному рівні встановлюється розмір мінімальної заробітної плати, що є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників. До мінімальної заробітної плати не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати [34].

Облік розрахунків з працівниками, окрім П(С)БО 11 «Зобов'язання», регулюється також П(С)БО 26 «Виплати працівникам», відповідно до якого виплати працівникам складаються з поточних виплати, виплати після закінчення трудової діяльності, виплат при звільненні, а також виплат інструментами власного капіталу підприємства та інших довгострокових виплат. До поточних виплат працівникам віднесено заробітну плату працівників за окладами та тарифами, інші нарахування з оплати праці; виплати за невідпрацьований час (зокрема, відпустки); премії та інші заохочувальні виплати, які повинні бути сплачені протягом року по закінченні періоду, у якому працівники виконують певну роботу, тощо.

Нарахування заробітної плати проводиться на основі первинних документів відповідно до діючих положень. Первинна документація, що є основою нарахування та обліку заробітної плати і яка затверджена наказом Держкомстату України «Про затвердження типових форм первинної облікової документації зі статистики праці» № 489 від 5 грудня 2008 р., така: № П-1 «Наказ (розпорядження) про прийняття на роботу», № П-2 «Особова картка працівника», № П-3 «Наказ (розпорядження) про надання відпустки», № П-4 «Наказ (розпорядження) про припинення трудового договору (контракту)», № П-5 «Табель обліку використання робочого часу», № П-6 «Розрахунково-платіжна відомість працівника», № П-7 «Розрахунково-платіжна відомість (зведена)».

При оформленні на роботу між працівником і підприємством укладається трудовий договір. Відповідно зарахування на роботу оформляється наказом (розпорядженням) про прийняття на роботу.

Групування інформації про заробітну плату за кожним працівником підприємства здійснюється в таких типових документах: таблиць обліку робочого часу; накопичувальна відомість обліку використання машино-тракторного парку; накопичувальна відомість обліку вантажного автотранспорту; наряд на відрядну роботу. Регістром, в якому відображується аналітичний облік розрахунків з персоналом щодо заробітної плати, є Розрахунково-платіжна відомість працівника.

Розрахунок заробітної плати є досить складним і дуже трудомістким процесом, що включає в себе ряд законодавчо регульованих видів нарахувань і утримань, державних гарантій, оподаткування та формування відповідної звітності.

Нині зі заробітної плати відповідно до вітчизняного законодавства утримуються такі податки та збори:

- податок на доходи фізичних осіб у відповідності з Податковим кодексом України;
- військовий збір.

Крім того, зі заробітної плати можуть здійснюватися такі утримання: за виконавчими документами, зокрема стягнення аліментів, відшкодування матеріального збитку тощо; за заявами працівників, зокрема профспілкові внески, внески в недержавні пенсійні фонди; інші утримання, в тому числі за правилами підприємства (перевищення лімітів за мобільними телефонами, позики і т. ін.)

Для узагальнення інформації про розрахунки за виплатами працівникам, які належать як до облікового, так і до необлікового складу підприємства, з оплати праці (за всіма видами заробітної плати, премій, допомог тощо), за не одержані в установленій строк з каси підприємства суми з виплат працівникам, за іншими поточними виплатами призначено рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам». До зазначеного рахунку відкривають наступні субрахунки: 661 «Розрахунки за заробітною платою»;

662 «Розрахунки з депонентами»;663 «Розрахунки за іншими виплатами» [37].

Аналітичний облік розрахунків з персоналом ведеться за кожним працівником, видами виплат й утримань.

Нині значно посилилась увага з боку держави щодо взаємовідносин роботодавців і найманих працівників. З 1 липня 2015 року при прийнятті працівника на роботу суб'єкт господарювання повинен надати відповідне повідомлення до Державної фіскальної служби. Крім того, за невиконання встановлених вимог щодо розрахунків з персоналом, їх документального оформлення підприємствам загрожують значні штрафні санкції.

З розрахунками щодо оплати праці тісно пов'язані розрахунки за страхуванням. Погоджуємось з З.В. Задорожним, що при формуванні ринкової економіки в Україні страхування є одним із інструментів забезпечення сталого розвитку суб'єктів господарювання [30, с. 410].

Найпоширенішим видом страхування є загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Правові та організаційні засади забезпечення та обліку такого внеску, порядок його нарахування і сплати визначено Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». В рамках урядової ініціативи щодо легалізації оплати праці і спрощення оподаткування в 2016 р. утримання ЄСВ з заробітної плати персоналу підприємства скасували, а нарахування ЄСВ на фонд оплати праці за рахунок суб'єкта господарювання зменшили і встановили на рівні 22 %.

Для обліку розрахунків за відрахуванням на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, за індивідуальним страхуванням персоналу, страхуванням майна та за іншими розрахунками за страхуванням Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку призначено рахунок 65 «Розрахунки за страхуванням». Для цих цілей до вказаного рахунку відкривають наступні субрахунки: 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування»,652 «За

соціальним страхуванням»,⁶⁵⁴ «За індивідуальним страхуванням»,⁶⁵⁵ «За страхуванням майна». За кредитом рахунку⁶⁵ обліковуються нараховані зобов'язання за страхуванням та отримані від органів страхування кошти, а за дебетом – сплата заборгованості та витрачання підприємством коштів страхування.

Аналітичний облік розрахунків за страхуванням здійснюється за кожним видом зборів і відрахувань, за страхувальниками та окремими договорами страхування.

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку серед поточних зобов'язань виділено рахунок 67 «Розрахунки з учасниками». Даний рахунок призначено для узагальнення інформації щодо розрахунків з учасниками та засновниками суб'єкта господарювання, які безпосередньо пов'язані з розподілом власного капіталу, зокрема дивідендів. До рахунка 67 відкриваються наступні субрахунки:

671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами», де відображаються дивіденди, нараховані власникам простих та привілейованих акцій на основі прибутку або інших джерел;

672 «Розрахунки за іншими виплатами», на якому здійснюється облік інших виплат, нарахованих засновникам та учасникам за користування майном, а також виплат у зв'язку з одержанням належної учаснику, що вибув, частини активів суб'єкта господарювання [37].

Відповідно до Податкового кодексу України дивіденди – платіж, що здійснюється юридичною особою - емітентом корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів чи інших цінних паперів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку [77].

Аналітичний облік розрахунків з учасниками ведеться за кожним засновником та учасником та за видами виплат.

Для обліку поточних зобов'язань призначено також рахунок 68 «Розрахунки за іншими операціями», на якому здійснюється облік розрахунків за операціями, що не можуть бути відображені на рахунках 63-67 Плану рахунків бухгалтерського обліку. Зазначений рахунок має шість субрахунків, які є досить різними за свої економічним змістом (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура субрахунків до рахунка 68 «Розрахунки за іншими операціями» відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків

Субрахунок	Назва субрахунку	Характеристика
1	2	3
680	Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	Ведеться облік визнаних відповідно до П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» зобов'язань, прямо пов'язаних з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу
681	Розрахунки за авансами одержаними	Ведеться облік одержаних авансів під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також суми попередньої оплати покупцями і замовниками рахунків постачальника за продукцію і виконані роботи.
682	Внутрішні розрахунки	Ведеться облік всіх видів поточних розрахунків з дочірніми і асоційованими підприємствами
683	Внутрішньогосподарські розрахунки	Ведеться облік внутрішньогосподарських розрахунків з виробничими одиницями і господарствами, виділеними на окремий баланс, за взаємним відпуском матеріальних цінностей; реалізацією продукції, робіт, послуг; передачею витрат загальноуправлінської діяльності; виплатою заробітної плати працівникам цих господарств; за іншими видами розрахунків. Передача активів (основних засобів, готової продукції, товарів тощо) від одного підрозділу (філії) іншому, виділеному на окремий баланс, відображається за кредитом рахунків обліку відповідних активів і дебетом субрахунку 683, а їх одержання - зворотною кореспонденцією цих рахунків.
684	Розрахунки за нарахованими відсотками	Ведеться облік нарахованих відсотків за: використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит; використання майна, отриманого в користування (орендні, лізингові операції тощо); іншими операціями.

Продовження табл. 2.4

1	2	3
685	Розрахунки з іншими кредиторами	Ведеться облік операцій, які не передбачені для обліку на інших субрахунках рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями», а саме: з різними організаціями за операціями некомерційного характеру (учбовими та науково-дослідними закладами тощо); за іншими операціями.

На основі наказу Міністерства фінансів України № 353 від 05.03.2008 р. до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку введено нові субрахунки: 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» та 680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу». Такі зміни зумовило прийняття П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність». Проте доречність введення субрахунку 680 викликає багато дискусій в наукових колах. На нашу думку, такі види розрахунків можна було б відображати на рахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».

Якщо підприємство реалізовує продукцію (роботи, послуги) за передоплатою, то при отриманні авансу в нього виникає кредиторська заборгованість за одержаними авансами. Аналітичний облік авансів ведеться за кожним окремим кредитором.

Часто на практиці підприємства для отриманих авансів не використовують субрахунок 681 «Розрахунки за авансами одержаними», а кошти, отримані від покупців (замовників) в якості авансів обліковують за Дебетом рахунків обліку грошових коштів (30 «Готівка» або 31 «Рахунки в банках»), та Кредитом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Таке відображення авансів порушує методику обліку, особливо проблематичним буде відображення такої заборгованості у звітності, оскільки аванси одержані треба показувати в пасиві балансу, а дебіторську заборгованість – в активі. Тому підприємствам не потрібно нехтувати

застосуванням субрахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними», щоб забезпечити користувачів облікової інформації обґрунтованою інформацією про активи і зобов'язання підприємства.

При веденні господарської діяльності єдиною економічною одиницею, участь в якій ґрунтується або на умовах об'єднання паїв (трудових, грошових та майнових), або часткової участі (господарські, зокрема акціонерні товариства), завжди наявні внутрішні розрахунки. Для обліку всіх операцій у межах груп взаємопов'язаних підприємств, крім розрахунків з учасниками та розрахунків за нарахованими доходами, використовують субрахунки, призначені для внутрішньогосподарських (субрахунок 683 «Внутрішньогосподарські розрахунки») та внутрішніх (субрахунок 682 «Внутрішні розрахунки») розрахунків, що забезпечує зіставність облікових даних підприємств, приналежних до групи та сприяє належному формуванню фінансової звітності.

На субрахунку 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» здійснюється облік нарахованих відсотків. Зокрема, у разі нарахування відсотків за отриманий кредит складається бухгалтерське проведення: Дебет субрахунку 951 «Відсотки за кредит» і Кредит субрахунку 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками». Сплата нарахованих відсотків відображається проведенням: Дебет рахунка 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» та Кредит рахунка 31 «Рахунки в банках».

Субрахунок 685 призначений для обліку операцій, які не передбачені для обліку на інших субрахунках рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями».

Регістром обліку поточних зобов'язань при журнальній формі є журнал 3, до якого відкриваються відомості аналітичного обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками, аналітичного обліку векселів, аналітичного обліку розрахунків за іншими операціями, аналітичного обліку розрахунків з бюджетом.

На досліджуваному підприємстві ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД облік розрахункових операцій автоматизовано. У зв'язку з цим, регістрами обліку поточних зобов'язань на цьому підприємстві є відповідні машинограми.

2.4. Порядок відображення інформації про поточні зобов'язання у фінансовій звітності

Нині в умовах розвитку ринкових відносин відбуваються значні зміни в економічному середовищі. При цьому суттєво підвищується роль фінансової звітності як інформаційного елементу управління підприємством. Така звітність є основним джерелом інформації щодо майнового та фінансового стану суб'єкта господарювання, а також результатів його господарської діяльності. Фінансова звітність відображає всі суттєві зміни в структурі активів, джерел їх утворення (власного та позикового капіталів), результатах господарської діяльності, а також надає зовнішнім і внутрішнім користувачам досить значну інформацію у згрупованому вигляді.

Підвищення значення як фінансової звітності, так і бухгалтерського обліку загалом є наслідком розширення кола суб'єктів управління підприємством, які мають право приймати інвестиційні, фінансові та інші господарські рішення базуючись на обліковій інформації. Відповідно до зростання ролі фінансової звітності в управлінні суб'єктом господарювання значно змінюються і вимоги, що ставляться до неї, зокрема, підвищуються вимоги до якості такої звітності, що визначаються правдивістю, змістовністю та оперативністю даних. Розглядати фінансову звітність слід не тільки з точки зору формування показників та їх використання, але й з урахуванням того, який вона здійснює вплив на управління, яке її місце в загальній структурі всіх видів звітності (податкової, управлінської, статистичної), хто користується її інформацією та яким чином вона подається зовнішнім

користувачам. Слід відмітити, що якісна фінансова звітність підвищує впевненість контрагентів суб'єкта господарювання, позиціонує його як надійного партнера та може впливати зі свого боку на форму та зміст потенційних взаємовідносин з постачальниками, покупцями тощо.

Н. М. Давиденков вважає, що фінансова звітність за своїм призначенням має сприяти формуванню цивілізованої ринкової фінансової інфраструктури, виконувати функції інструмента взаємодії суб'єкта господарювання з ринком для того, щоб ринок став ефективним джерелом фінансових ресурсів підприємства [21, с.6]. У свою чергу, Я. В. Шеверя зазначає, що розглядати фінансову звітність у системі інформаційного забезпечення слід як сукупність інформаційних ресурсів, які описують фінансово-господарську діяльність підприємства за допомогою форм та методів, що відповідають якісно-інформаційним характеристикам та принципам формування звітної інформації для аналітичної обробки та є релевантними для прийняття рішень зовнішніми користувачами [107, с.6]. Погоджуємось з М. В. Яцко, що фінансова звітність як джерело інформації не втрачає свого значення, а також еволюціонує, вдосконалюється в міру розвитку суспільства та економіки [110].

Фінансова звітність гармонійно синтезується з основними функціями менеджменту, зокрема плануванням, мотивацією, організацією, контролем. Під час планування інформація з фінансової звітності застосовується для обґрунтування завдань та напрямів діяльності, моделювання планових та формування базових показників роботи підприємства. На стадії організації роботи така звітність здійснює опосередкований вплив на збір первинних даних, процедури й методи їх обробки у системі фінансового обліку. При цьому здійснюється деталізація завдань, визначаються інформаційні вимоги щодо діяльності суб'єкта господарювання. Окрім того, фінансова звітність є засобом стимулювання до напрямів управління підприємством. Вона дозволяє провести оцінку, моніторинг, контроль,

аналіз досягнутих результатів підприємства та скоригувати управлінські рішення.

Таким чином, на підприємстві повинна бути сформована відповідна система звітності, яка пов'язує його із зовнішнім середовищем. Окремі види звітності, зокрема управлінської, залежать від виду галузі економіки, розмірів та специфіку господарської та виробничої діяльності. Але визначальне місце серед усієї звітності підприємства завжди належить фінансовій, що зумовлено її спрямованістю на задоволення потреб зовнішніх та внутрішніх користувачів.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» під фінансовою звітністю розуміють бухгалтерська звітність, яка містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [63]. Звичайно до формування фінансової звітності висуваються певні вимоги. Так, вона повинна базуватись на таких принципах: автономності підприємства, періодичності, обачності, послідовності, превалювання сутності над формою, безперервності діяльності, повного висвітлення, єдиного грошового вимірника, історичної (фактичної) собівартості, нарахування та відповідності доходів і витрат. Як стверджує С.О.Левицька [69, с. 4], інформація про господарську діяльність підприємства цікава багатьом – засновнику (учаснику) підприємства, його персоналу, представникам контролюючих органів, і, врешті, населенню регіону, де господарює суб'єкт господарювання. Багатьом важливо проаналізувати систему показників фінансової звітності, проте вони мають надію, що вони є достовірними.

До 2013 року форми фінансової звітності регулювалися П(С)БО 2 «Баланс», П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати», П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» та П(С)БО 5 «Звіт про власний капітал». Нині зазначені стандарти втратили чинність. Нині визначення вимог до фінансової звітності та регулювання її форм здійснюється НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Окрім того, були розроблені «Методичні рекомендації

щодо заповнення форм фінансової звітності», які затверджені наказом Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433. З плином часу й удосконаленням на законодавчому рівні форм фінансової звітності показники все більше стають тією інформацією, яка за кількісним складом, і за якісним наповненням дозволяє приймати ефективні управлінські рішення, визначати стратегію розвитку і управління підприємством.

До лютого 2013 р. у Балансі для відображення інформації про зобов'язання був виділено чотири розділи: Розділ II. Забезпечення наступних витрат і платежів; Розділ III. Довготермінові зобов'язання; Розділ IV. Поточні зобов'язання; Розділ V. Доходи майбутніх періодів.

З набранням чинності НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» зобов'язання представлені у Балансі (Звіті про фінансовий стан) у наступних трьох розділах: II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення; III. Поточні зобов'язання і забезпечення; IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття.

На рис. 1 представлено порядок перегрупування розділів Балансу у зв'язку з прийняттям НП(С)БО 1.

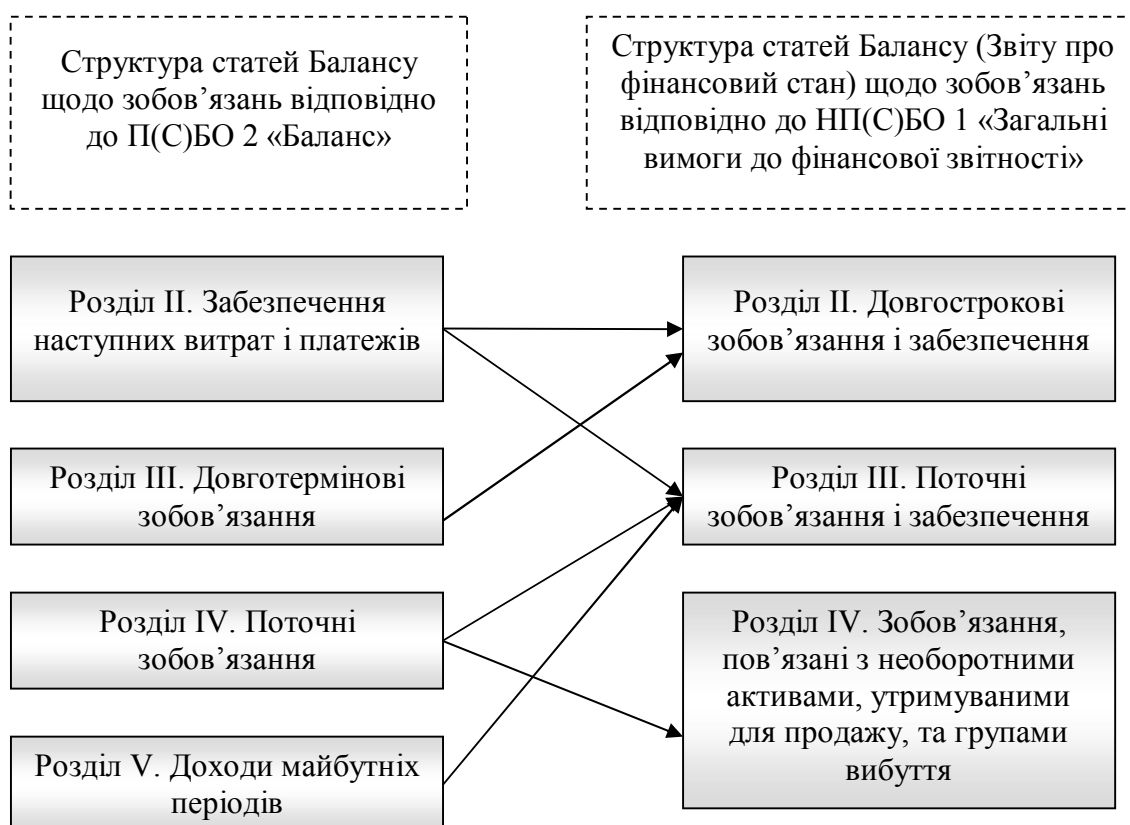

Рис. 2.2. Порядок відображення зобов'язань у фінансовій звітності
Для відображення інформації про поточні зобов'язання НП(С)БО 1 визначено рядки, що представлені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Схема розділу III Балансу (Звіту про фінансовий стан) «Поточні зобов'язання і забезпечення»

Стаття	Код рядка
Короткострокові кредити банків	1600
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610
товари, роботи, послуги	1615
розрахунками з бюджетом	1620
у тому числі з податку на прибуток	1621
розрахунками зі страхування	1625
розрахунками з оплати праці	1630
Поточні забезпечення	1660

Доходи майбутніх періодів	1665
Інші поточні зобов'язання	1690

Відповідно до П(С)БО, суб'єкти господарювання можуть додавати до форм звітності нові статті. Однак тут є певні обмеження. Можна додавати лише ті статті, перелік яких наведено у додатку 3 до НП(С)БО 1 з обов'язковим збереженням коду рядка, який там вказаний. Щодо поточних зобов'язань, то підприємство у розділ III Балансу (Звіту про фінансовий стан) може додатково вносити такі статті (табл. 2.6).

Таким чином, поточні зобов'язання представлені у Балансі (Звіті про фінансовий стан) досить розгорнуто, оскільки на вітчизняних підприємствах мають місце більшість з них. Перевагою цієї нової форми звітності є те, що тепер виділено окремим рядком 1621 заборгованість перед бюджетом з податку на прибуток. Це підвищить інформаційну цінність даної звітності, оскільки її користувачі зможуть за даними Балансу оцінити прибутковість підприємства. Водночас вважаємо, що стаття «Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами» повинна бути основною статтею, а не вписуваною.

Таблиця 2.6

Перелік додаткових статей фінансової звітності в частині розділу III Балансу (Звіту про фінансовий стан) «Поточні зобов'язання і забезпечення»

Стаття	Код рядка
Векселі видані	1605
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650

Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670
--	------

Слід відмітити, що на окремих субрахунках синтетичних рахунків 63, 64, 65, 68 сальдо на кінець місяця може бути не лише кредитовим, але й дебетовим. Такі показники у Балансі не згортаються, а сальдо синтетичного рахунку визначається розгорнуто за дебетом і кредитом як сума відповідного сальдо на субрахунках.

Погоджуємось з думкою І.Я. Омецінської, що дискусійним є відображення в Балансі забезпечень наступних витрат і платежів. Згідно з раніше діючим П(С)БО 2 «Баланс» їх відображали у розділі II «Забезпечення наступних витрат і платежів». З прийняттям НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» забезпечення перестали існувати як окремий вид зобов'язань і їх у П(С)БО 11 «Зобов'язання» розділили на два типи: один включили у склад поточних зобов'язань (поточні забезпечення), інший – у склад довгострокових зобов'язань (довгострокові зобов'язання). Водночас у новому Балансі (Звіті про фінансовий стан) забезпечення в назвах розділів II та III винесені за межі відповідно довгострокових та поточних зобов'язань: «Довгострокові зобов'язання і забезпечення», «Поточні зобов'язання і забезпечення». У Плані рахунків та Інструкції про його застосування забезпечення поміщені в один клас з власним капіталом (клас 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань»), наголошуючи на їх спорідненість. З одного боку, забезпечення мають ознаки зобов'язань: характеризуються часом погашення, їх спричиняють минулі події, мають витратний характер, їх погашення ймовірно призведе до зменшення ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди. З іншого боку, вони створюються за рахунок власного капіталу та на момент відображення у Балансі відсутня ідентифікація суб'єктів заборгованості, тому вони мають спорідненість з власним капіталом [69, с. 225].

На думку І.Я. Омецінської, забезпечення необхідно перенести до першого розділу пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) «Власний та

прирівняний до нього капітал», оскільки вони являють собою акумулювання власних коштів підприємства, виплата яких може і не відбутися[69, с. 225].

На нашу думку, оскільки в П(С)БО 11 забезпечення не виокремлено окремим видом зобов'язань, а віднесено до складу поточних або довгострокових, то назву розділу III Балансу (Звіту про фінансовий стан) «Поточні зобов'язання і забезпечення» слід змінити на «Поточні зобов'язання».

З прийняттям НП(С)БО 1 у фінансовій звітності № 1 з'явився новий розділ IV «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття». Це зумовлено прийняттям П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність». Окрім того, до в Інструкції про застосування Плану рахунків було виділено нові субрахунки:

286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу»;

680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу» [37].

Розділ IV пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) заповнюється на основі кредитового залишку за субрахунком 680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу». На нашу думку, оскільки така заборгованість має поточний характер, то немає необхідності її відображати окремим розділом. Тобто зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття слід відображати окремою статтею у розділі III «Поточні зобов'язання і забезпечення».

В свою чергу, Т.І. Тесленко вважає, що необхідно змінити структуру пасиву балансу, розмістивши в ньому статті в порядку зростання строків погашення, що зумовлено наданням пріоритету кредиторам над власниками під час задоволення вимог щодо зобов'язань суб'єкта господарювання. Автор виділила наступні чотири розділи пасиву Балансу: розділ 1 «Поточні зобов'язання»; розділ 2 «Забезпечення наступних витрат і платежів»; розділ 3

«Довгострокові зобов'язання»; розділ 4 «Власний капітал» [100, с. 8]

Таким чином, дикусійність відображення в Балансі (Звіті про фінансовий стан) окремих статей та розділів зумовлюють внесення змін до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

З метою ефективного здійснення господарської діяльності суб'єктів господарювання необхідно застосовувати нові прийоми та методи управління та сучасні технічні засоби побудови різносторонніх інформаційних систем. При цьому важливим є впровадження на підприємстві єдиної автоматизованої системи обліку, аналізу та внутрішнього контролю.

На думку В.П. Завгороднього, «сучасна комп'ютеризована система обліку і контролю, яка формується на базі новітніх засобів комп'ютерної техніки та технологій, має забезпечувати: повне і оперативне задоволення інформаційних вимог її користувачів; виконання контрольних і аудиторських завдань з метою отримання необхідної інформації про відхилення; одержання комп'ютерних управлінських рішень щодо необхідності збільшення або зменшення власного капіталу; прогнозування фінансово-господарської діяльності підприємства» [29].

На базовому підприємстві ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД бухгалтерський облік автоматизовано з використанням програми «1С: Бухгалтерія 7.7». В зазначеній програмі автоматизовані розрахунки з різними контрагентами (постачальниками, підрядниками тощо), підзвітними особами, операції щодо нарахування заробітної плати працівників суб'єкта господарювання, перерахування заробітної плати на їх особові рахунки, різні взаєморозрахунки з персоналом тощо (Додаток А). Можливість здійснення аналітичного обліку за розрізами в межах одного рахунку здійснюється в процесі конфігурування програми. Аналітичний облік ведеться шляхом застосування набору видів Субконто (тобто сукупності однотипних об'єктів такого обліку) та застосування Довідників. Для задоволення потреб користувачів інформації щодо обліку поточних

зобов'язань слід занести відповідні субрахунки в Довідники рахунків, визначити кореспонденцію та аналітику.

Застосування автоматизованої обробки облікових даних в частині поточних зобов'язань забезпечить: оперативне формування та обробку вихідної інформації щодо такого виду зобов'язань; зменшення технічних помилок та обсягу ручної праці; можливість забезпечення внутрішнього контролю за поточними зобов'язаннями; підвищення ефективності роботи працівників бухгалтерії; вдосконалення процесу ведення обліку; автоматизоване формування показників фінансової звітності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі дослідження організації та методики обліку поточних зобов'язань можна зробити такі висновки:

1. В Плані рахунків бухгалтерського обліку для відображення інформації про короткострокові кредити та позики призначено рахунок 60 «Короткострокові позики». Незважаючи на назву рахунку «Короткострокові позики», субрахунку для обліку позик до даного рахунку Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку не передбачено. Тому необхідно внести зміни до вказаної Інструкції в частині субрахунків до рахунку 60 «Короткострокові позики», а саме для відображення в обліку позик, отриманих від небанківських установ ввести субрахунки 607 «Короткострокові позики у національній валюті» та 608 «Короткострокові позики в іноземній валюті»; для обліку кредиту-овердрафт – субрахунок 609 «Розрахунки за кредитом-овердрафт».

2. Особливістю відображення в обліку кредиторської заборгованості за розрахунками з постачальниками і підрядниками є те, що укладення договорів постачання, купівлі-продажу, підряду тощо зумовлює виникнення юридичного зобов'язання, яке ніяк не відображається на рахунках

бухгалтерського обліку та в балансі. Таке зобов'язання почне відображатися в обліку лише після того, як суб'єкти господарювання перейдуть до виконання взятих на себе обов'язків і зобов'язання буде відповідати критеріям його визнання відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання». З метою узгодження правового й облікового законодавства юридичні зобов'язання перед постачальниками та підрядниками доцільно відображати на рахунку позабалансового обліку 042 «Непередбачені зобов'язання» і в примітках до річної фінансової звітності. При виконанні договору, юридичні зобов'язання стають реальними і відображаються в бухгалтерському обліку. В такому випадку їх слід виключити із позабалансового субрахунку 042 «Непередбачені зобов'язання» та відображати на рахунках бухгалтерського обліку. Таке відображення заборгованості сприятиме отриманню обґрунтованої і правдивої інформації про борги підприємства.

3. Сучасна методика обліку податкових платежів на рахунках носить дискусійний характер. На нашу думку, для відображення в обліку інформації про розрахунки за податками і платежами недостатньо виділити лише рахунок 64. Окрім того, має місце невідповідність назв рахунків податкового кредиту (644) та податкового зобов'язання (643) своєму економічному змісту. Тому пропонуємо для обліку розрахунків з податку на додану вартість, враховуючи складність розрахунку бази оподаткування, необхідність визначення податкового кредиту та податкових зобов'язань, виділити окремий рахунок (ним може бути рахунок 67, причому інформацію, що відображається нині на цьому рахунку можна перенести окремими субрахунками до рахунку 68). Окрім цього, до рахунку 64 слід відкривати такі субрахунки: 641 «Розрахунки за загальнодержавними податками», 642 «Розрахунки за місцевими податками», 643 «Розрахунки за місцевимизборами».

4. Поточні зобов'язання представлені у Балансі (Звіті про фінансовий стан) досить розгорнуто. Перевагою цієї нової форми звітності є виділення окремим рядком 1621 заборгованості перед бюджетом з податку на прибуток.

Водночас вважаємо, що стаття «Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами» повинна бути основною статтею, а не вписуваною. Окрім того, оскільки в П(С)БО 11 забезпечення не виокремлено окремим видом зобов'язань, а віднесено до складу поточних або довгострокових, то назву розділу III Балансу (Звіту про фінансовий стан) «Поточні зобов'язання і забезпечення» слід змінити на «Поточні зобов'язання».

Розділ IV пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) заповнюється на основі кредитового залишку за субрахунком 680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу». На нашу думку, оскільки така заборгованість має поточний характер, то немає необхідності її відображати окремим розділом. Тобто зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття слід відображати окремою статтею у розділі III «Поточні зобов'язання і забезпечення».

РОЗДІЛ 3

АУДИТ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Завдання, джерела та організація аудиту поточних зобов'язань

Суб'єкти господарювання різних форм власності постійно шукають нові способи підвищення прибутковості їх діяльності, а також шляхи ефективного використання економічних методів управління підприємством. На практиці в якості основного джерела інформації з метою прийняття управлінських рішень виступає система бухгалтерського обліку. Достовірність обліку та звітності, аналіз причин їх невідповідності реальній картині діяльності суб'єкта господарювання є актуальними питаннями в умовах економічної кризи та нестабільного зовнішнього середовища функціонування. У зв'язку з цим підвищується роль аудиту, який забезпечує довіру до облікової інформації та фінансової звітності. Тобто

важливою метою фінансової звітності є забезпечення необхідною інформацією зовнішніх та внутрішніх користувачів, достовірність якої має бути підтверджена аудиторською перевіркою.

Аудиторська перевірка є багатогранним і складним процесом, що потребує правильної і раціональної організації. Термін «аудит» походить від лат. Audire, що означає чути, тобто розуміти процес, явище і вміти його оцінювати. Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» під аудиторською діяльністю визначено таку підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит), а також надання інших аудиторських послуг. У свою чергу, під аудитом визначено перевірку даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності підприємства з ціллю висловлення незалежної думки аудитора щодо її достовірності в усіх суттєвих аспектах та відповідності нормам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку чи інших правил (внутрішніх положень підприємства) відповідно до вимог користувачів [32].

Аудиторська перевірка підприємств в країнах з розвинутою ринковою економікою є нормою, без якої неможливе цивілізоване ведення бізнесу. Значна роль аудиторської перевірки є і для будь-якого вітчизняного підприємства, так як сприяє забезпеченню достовірності його фінансової звітності. Така перевірка характеризується незалежністю суб'єкта перевірки і керівництва суб'єкта господарювання, що перевіряється. Фактор незалежності при цьому є дуже важливим, він дозволяє забезпечити неупереджену думку аудиторів щодо достовірності фінансової звітності клієнта.

Необхідність послуг аудитора виникла через такі обставини:

1) значна залежність результатів прийнятих управлінських рішень від якості облікової інформації;

2) можливість необ'єктивної подачі інформації з боку керівництва інформації у випадку конфлікту інтересів між ними та користувачами такої інформації, зокрема, інвесторами, власниками, кредиторами та ні.;

3) відсутність у користувачів облікової інформації вільного доступу до неї для оцінки її достовірності та якості;

4) необхідність наявності спеціальних фахових знань для перевірки фінансової звітності.

Важливою складовою аудиту фінансової звітності та перевірки даних бухгалтерського обліку є аудит поточних зобов'язань, який націлений на оцінку системи обліку і встановлення зловживань та помилок. Спеціального стандарту, який регулював би аудит поточних зобов'язань, немає. Проте затверджено Міжнародні стандарти аудиту, що регламентують різні етапи аудиторської перевірки. Характеристику досліджуваних об'єктів аудиту подано в МСА 230 «Аудиторська документація», МСА 500 «Поняття й види аудиторських доказів», МСА 505 «Зовнішні підтвердження», МСА 530 «Аудиторська вибірка» тощо.

Аудит поточних зобов'язань передбачає перевірку дотримання методологічних засад формування в обліку інформації про поточну заборгованість підприємства перед іншими контрагентами, а також достовірність розкриття інформації про них у фінансовій звітності. До основних завдань аудиту поточних зобов'язань можна віднести:

1) встановити, чи пасиви, що відображені на рахунках 6 класу «Поточні зобов'язання», представляють собою повний перелік поточних боргів підприємства;

2) з'ясувати, чи всі визнані поточні зобов'язання належать суб'єкту господарювання;

3) встановити, чи операції щодо поточних зобов'язаннях віднесені до відповідного звітного періоду;

4) встановити правильність оцінки поточних зобов'язань та перевірити, чи операції за поточними зобов'язаннями відображені у належній сумі (арифметична перевірка);

4) перевірити, чи поточні зобов'язання правильно оформлені первинними документами;

5) встановити правильність перенесення даних з первинних документів в реєстри обліку та звітність;

6) з'ясувати, чи поточні зобов'язання належним чином класифіковані у Балансі (Звіті про фінансовий стан), а також чи відображена інформація про них, зокрема та, що вимагається П(С)БО 11 «Зобов'язання», у Примітках до річної фінансової звітності.

Джерелами аудиту поточних зобов'язань є:

1. Первинні документи, до яких відносять: кредитні договори, договори купівлі-продажу, платіжні доручення, накладні, накладні-вимоги, прибуткові і видаткові касові ордери, акти про приймання матеріалів, наряди, акордні наряди тощо.

2. Дані обліку за рахунками 60 «Короткострокові позики», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», 62 «Короткострокові векселі видані», 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», 64 «Розрахунки за податками й платежами», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 67 «Розрахунки з учасниками», 68 «Розрахунки за іншими операціями» в розрізі субрахунків та аналітичних рахунків;

3. Облікові реєстри (Журнали 2, 3 та відомості до них у разі ведення обліку за журнальною формою або відповідні машинограми при автоматизованій формі обліку);

4. Фінансова звітність – форма № 1 «Баланс», форма № 4 «Звіт про рух грошових коштів», форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності».

5. Наказ про облікову політику, внутрішня звітність, дані інвентаризації, результати попередніх аудиторських перевірок, аналітичні дослідження щодо діяльності підприємства тощо.

Для досягнення основної мети аудиту поточних зобов'язань аудитор повинен забезпечити одержання достатньої кількості аудиторських доказів.

Аудиторські доказимають бути достатніми для формулювання обґрунтованих висновків, що відображають думку аудитора. Кількість доказів, які необхідні для аудиторських оцінок, не регламентується на законодавчому рівні. Аудитор, виходячи з професійної думки, повинен самостійно ухвалити рішення щодо необхідного обсягу інформації, яка потрібна для складання висновку щодо достовірності фінансової звітності суб'єкта господарювання. Докази збираються щодо кожного твердження, частими є випадки, коли один доказ може підтвердити два і більше затвердження. Аудиторські докази поділяють за такими ознаками: в залежності від правил подання інформації, передбачених чинним законодавством (прямі і непрямі); в залежності від джерела отримання (внутрішні; зовнішні; змішані; сформовані аудитором); в залежності від ступеня надійності (достовірні, недостовірні); в залежності від форми (письмові, усні); в залежності від ступеня переконливості (релевантні, переконливі)[109, с. 89].

При аналізі надійності доказів аудитору слід враховувати такі правила:

- 1) докази, що одержані зі зовнішніх джерел, є надійнішими, ніж докази, отримані із внутрішніх джерел;
- 2) докази, отримані із внутрішніх джерел, є надійними у разі ефективності систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю;
- 3) зібрані аудитором докази є надійнішими доказів, що надані суб'єктом господарювання;
- 4) докази у формі документів і письмових заяв надійніше заяв, представлених в усній формі.

У випадку отримання з різних джерел суперечливих доказів, аудитор має здійснити додаткові процедури, щоб з'ясувати реальний стану справ. У випадку наявності серйозних сумнівів щодо істотного затвердження, аудитор повинен отримати достатні й обґрунтовані докази для їх усунення. Якщо цього зробити не вдається, то він має висловити умовно-позитивну думку або відмовитися від висловлення думки.

Відповідно до МСА 500 «Аудиторські докази» [59, с. 408], існують такі процедури одержання доказів:

1) інспектування, під яким розуміють перевірку записів, документів чи матеріальних активів. В процесі інспектування можна отримати аудиторські документальні докази з різною надійністю;

2) спостереження, тобто дослідження процесів або процедур, що виконуються іншими особами.

3) запити і підтвердження, під якими розуміють пошук і одержання даних в обізнаних осіб у межах або за межами суб'єкта господарювання. Вони можуть бути як письмовими, так і усними;

4) підрахунок, тобто виконання аудитором самостійних розрахунків або перевірка точності арифметичних розрахунків;

5) аналітичні процедури, тобто аналіз важливих показників і тенденцій.

З метою підтвердження виконання суб'єктом господарювання усіх умов підготовки фінансової звітності в частині відображення поточних зобов'язань, аудитор має розробити алгоритм своїх дій в межах таких напрямів:

1. Виявити фінансово-господарські операції та події, що зумовлювали виникнення або погашення поточних зобов'язань і мали місце протягом звітного періоду, та згрупувати їх за змістом.

2. Встановити перелік рахунків бухгалтерського обліку, що відображають вищезазначені операції та події, сальдо цих рахунків за даними обліку та фінансової звітності.

3. Дослідити обсяг і зміст інформації, яка представляється до розкриття у звітності.

Погоджуємось з думкою А.А. Михалків [55, с. 106], що з метою виконання дій аудитора доцільно розукрупнювати інформацію, що подається у звітності в частині поточних зобов'язань таким чином, щоб аудиторські докази логічно і повно відображали всі процедури аудиту. Групування даних на етапах розукрупнення інформації забезпечить можливість оцінки ризику її спотворення та визначення обсягу необхідних аудиторських процедур. Розукрупнення показників фінансової звітності відбувається таким чином: по-перше, дослідження процедур підготовки фінансової звітності в зворотному порядку; по-друге, виділення в межах фінансової звітності важливих статей і формування завдань аудиту в рамках кожної статті; по-третє, статті взаємопов'язані з рахунками бухгалтерського обліку; по-четверте, здійснюється групування рахунків в межах господарських операцій, які є підставою для запису на рахунках (рис. 3.1).

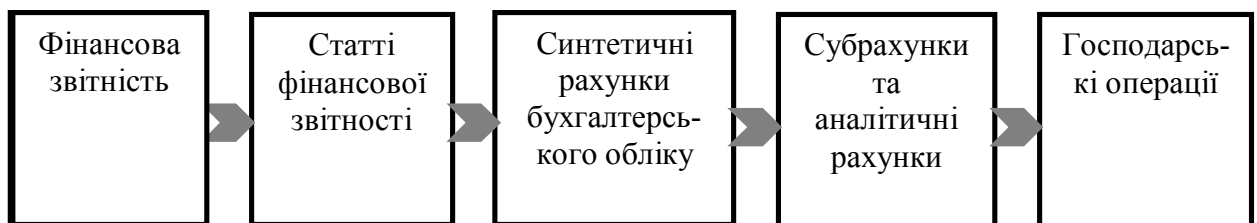

Рис. 3.1. Етапи розукрупнення інформації при проведенні аудиту поточних зобов'язань

Погоджуємось з думкою А.Т. Сафарової, що для систематизації процесу аудиторської перевірки доцільно використовувати подану на рис 3.2 організаційно-структурну модель проведення аудиту поточних зобов'язань.

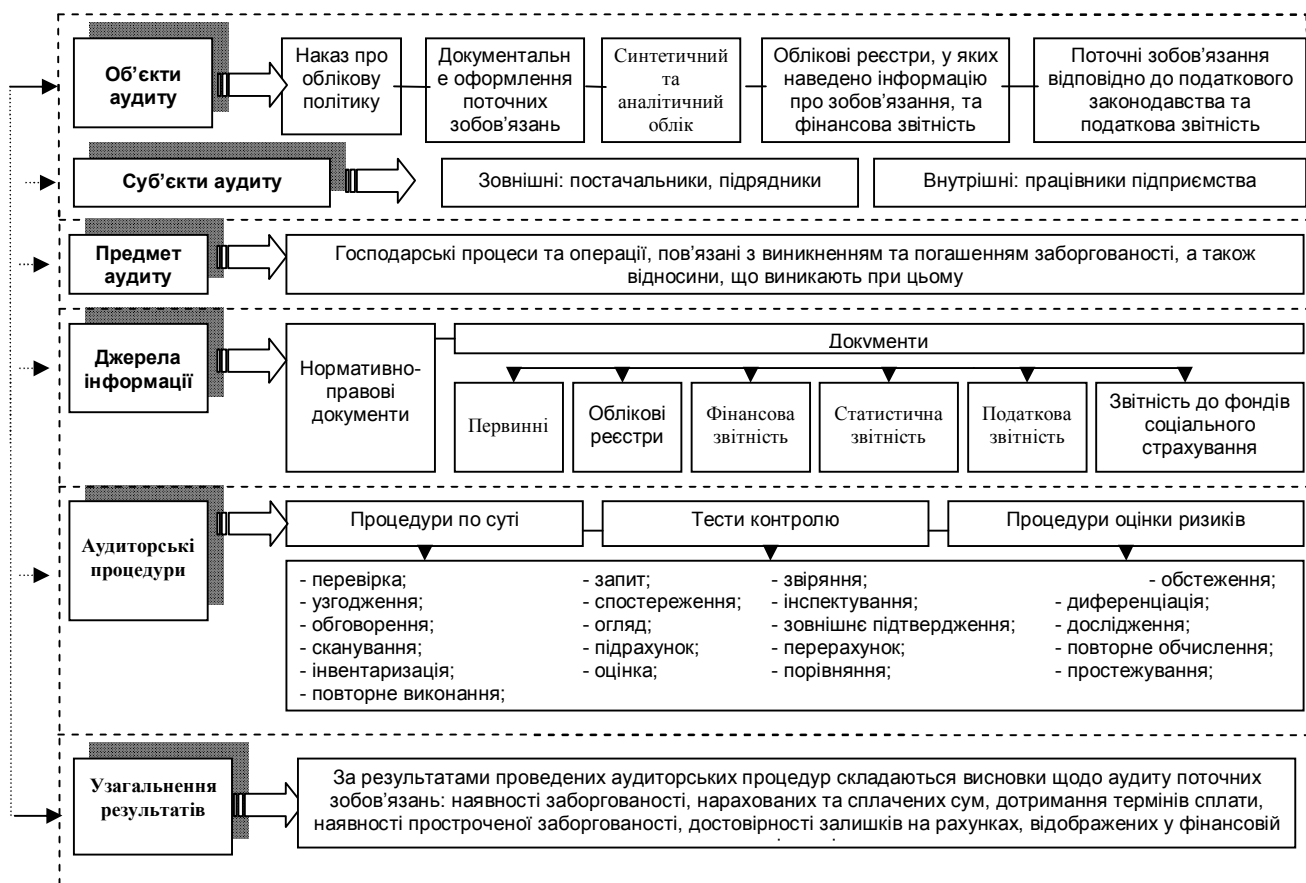

Рис. 3.2. Організаційно-структурна модель аудиту поточних зобов'язань
[94, с. 11]

До основних етапів аудиту поточних зобов'язань відносять: підготовчий, планування, одержання аудиторських доказів, формування висновку аудитора. На підготовчому етапі обумовлюються умови проведення перевірки щодо об'єкта аудиту та укладається договір. У договорі повинні бути зазначені усі суттєві аспекти щодо аудиторської перевірки.

Планування здійснюється з метою забезпечення відповідної уваги важливим ділянкам аудиторської перевірки, оперативного виявлення та вирішення потенційних проблем, якісної організації аудиту.

При плануванні аудиторської перевірки слід дотримуватися таких принципів: комплексність (забезпечення взаємозв'язку всіх стадій роботи); безперервність (забезпечення взаємозв'язку між стратегічним і тактичним плануванням аудиту); оптимальність (вироблення кількох варіантів плану і

вибір найбільш оптимального); мобілізація (застосування реальних і найбільш ефективних форм з використанням часу спеціалістів) [9, с. 67].

Ефективне планування аудиту поточних зобов'язань дозволяє вирішити такі питання: ознайомлення з бізнесом і обліковою системою; оцінка ризику, пов'язаного зі системою обліку і системою внутрішнього контролю; обрання стратегії аудиту з урахуванням ступеня аудиторського ризику; координування аудиторської перевірки з метою її виконання на високому професійному рівні і оптимальні строки; встановлення бюджету часу, необхідного на аудиторську перевірку; розрахунок необхідного матеріально-технічного забезпечення аудиторської перевірки.

До основних показників планування аудиту відносять: обсяг робіт, чисельність необхідного для проведення перевірки аудиторського персоналу; кількості залучених спеціалістів і експертів зі сторони; тривалість аудиторської перевірки; вартість аудиту ін. Слід зазначити, що процес планування аудиту відбувається протягом усієї перевірки, тому до плану можуть вноситися зміни і здійснюватися необхідні коригування.

Після встановлення мети і завдань аудиторської перевірки поточних зобов'язань, оцінки бізнесу клієнта, системи внутрішнього контролю розробляється програма перевірки. Вона відображає конкретні процедури перевірки поточних зобов'язань, із вказівкою на виконавців і строки виконання. На думку Е. А. Аренса, Дж. К. Лоббека, програма аудиту, як правило, розробляється в розрізі трьох сегментами: перевірка операцій, аналітичні процедури, а також звірка окремих елементів сальдо. Кожен із сегментів досліджується як за циклами господарських операцій, так і в межах рахунками [52].

Вибір методу або процедури є наслідком емпіричного професійного судження аудитора, який опирається, по-перше, на мету та обставини самого замовлення аудиту, по-друге, на особисту кваліфікацію і досвід. Процедури формуються з конкретної послідовності застосовуваних методів. Залежно від характеристик замовлення у склад аудиторської процедури можуть

включатися різні методи. З цього боку, якість аудиторської послуги залежить від підбору оптимальної кількості й обґрунтованого виду того чи іншого методичного прийому.

Таким чином, програма аудиту характеризує процес організації здійснення аудиту поточних зобов'язань. Належним чином здійснене планування аудиту дасть змогу підвищити ефективність аудиторської перевірки та впевненість у достовірності окремих ділянок обліку та фінансової звітності загалом.

3.2. Методика аудиту поточних зобов'язань

Аудит поточних зобов'язань є одним із важливих напрямів аудиторської перевірки, що націлений на оцінку системи бухгалтерського обліку, встановлення достовірності статей фінансової звітності, які містять інформацію про поточні зобов'язання, виявлення помилок та зловживань. Окремого стандарту, який би регламентував аудит поточних зобов'язань, немає; водночас прийняті Міжнародні стандарти аудиту, що регламентують в тій чи іншій мірі окремі етапи такої аудиторської перевірки.

В науковій літературі не визначено єдиної методики проведення аудиту поточних зобов'язань. І. В. Орлов вважає, що поточні зобов'язання слід перевіряти за такими процедурами: визначення за статтями фінансової звітності межі суттєвості; розкрити, які саме суми відображені у фінансовій звітності, та дослідити первинні документи й договори, унаслідок яких вони виникли; сформувати вибірку за загальною кількістю прибуткових документів і сумою отриманих авансів; перевірити методом запиту та підтвердження реальність існування контрагентів і суму залишку; за допомогою повторного проведення процедур визначити результат операцій та необхідність їх відображення у фінансовій звітності [72, с. 199].

Загалом аудит поточних зобов'язань повинен забезпечити перевірку: наявності, якості та реєстрації укладених з контрагентами договорів; повноти й реальності відображення господарських операцій щодо виникнення і погашення поточних зобов'язань у первинних документах; правильність розрахунків у первинних документах (кількість, вартість тощо); законність та своєчасність облікової реєстрації поточних зобов'язань; залишків за синтетичними рахунками, субрахунками, аналітичними рахунками в розрізі видів поточних зобов'язань; розрахунків та правильність відображення в обліку забезпечень; обґрунтованість відображення інформації щодо поточних зобов'язань за їх видами у звітності.

Аудиторська перевірка поточних зобов'язань базується, як правило, на вибірковому дослідженні і не передбачає суцільної перевірки кожної заборгованості і відображення її у фінансовій звітності. Здійснення аудиторської вибірки передбачає вивчення бухгалтерських записів шляхом певного відбору необхідних даних, що дадуть змогу достовірно перевірити всю сукупність, що не охоплена дослідженням. Тому при аудиті такої ділянки обліку важливим є питанням отримання репрезентативної вибірки. В науковій літературі не вироблено єдиної стратегії щодо репрезентативності вибірки. В міжнародних стандартах також такої ситуації не описується. В даних нормативних документах рекомендується аудиторам з метою визначення ризику ефективності вибіркової перевірки використовувати професійний досвід.

З метою ефективно організації вибірових обстежень потрібно вирішити наступні завдання: обґрунтувати оцінку ризику вибірки; встановити основні стадії вибірки; визначити методи аудиторської перевірки. Відповідно до МСА, ризик вибіркового методу розраховується з урахуванням загальної формули аудиторського ризику:

$$AP = BP \times PK \times PH, \quad (3.1)$$

де АР – аудиторський ризик; ВР – власний ризик, характерний діяльності суб'єкта господарювання; РК – ризик контролю; РН – ризик невиявлення[52, с. 160].

Ризик невиявлення може формуватися, виходячи з ризику вибіркового методу й ризику того, що інші незалежні тести, не взаємопов'язані з вибіркою, не забезпечать виявлення суттєвих помилок. Таким чином, ризик вибіркового методу характеризує ситуацію, що аудитор може дійти іншого висновку на основі вибірки, ніж у випадку, коли б він перевіряв усю сукупність повністю [52, с. 160].

Однією з основних ділянок аудиту поточних зобов'язань є перевірка розрахунків з постачальниками і підрядниками. При цьому слід визначити загальну кількість постачальників. Як зазначає А.Т. Сафарова, якщо постачальників небагато, то клієнт може залежати від них та відчувати на собі фінансовий тиск. Це один із факторів підвищення ризику шахрайства та помилок [92, с. 62]. Також слід з використанням аналітичних процедур і методів фінансового аналізу визначити види та структуру заборгованості, суму простроченої заборгованості, наявність заборгованості, строк погашення якої завершується.

Перевірка правильності оцінки поточних зобов'язань здійснюється на основі опрацювання договорів і документів, які підтверджують заборгованість. Як уже зазначалось, згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання», поточні зобов'язання на дату балансу оцінюються за вартістю погашення. У зв'язку з цим аудиторю слід повторити процедуру класифікації зобов'язань для визначення обґрунтованості бухгалтерської оцінки.

Оскільки кредиторська заборгованість за розрахунками з постачальниками і підрядниками зумовлює співпрацю зі значною кількістю зовнішніх контрагентів, то з метою аудиторської перевірки такої заборгованості доцільно застосувати 505 «Зовнішні підтвердження» та МСА 530 «Аудиторська вибірка». Здійснюючи при цьому вибірконе дослідження, аудитор керується принципом екстраполяції, передбачає поширення

результатів вивчення вибірки на всю генеральну сукупність об'єктів, що перевіряються. До етапівздійснення вибіркової перевірки розрахунків з постачальниками і підрядниками відносять:з метою отримання аудиторських доказів здійснення відбору статей для тестування; організація вибірки; встановлення обсягу вибірки; відбір елементів вибірки; реалізація аудиторських процедур; визначення характеру й причин виявлених похибок та встановлення їх впливу на аудиторську перевірку; оцінка результатів вибірки.

Крім здійснення аудиторської перевірки на основі вибірки, аудитору також доцільно підтвердити заборгованість перед постачальниками і підрядниками. У зв'язку з цим слід застосувати норми МСА 505 «Зовнішні підтвердження». З метою отримання зовнішніх підтверджень аудитору слід надіслати запити до суб'єктів господарювання для підтвердження заборгованості. Достовірність аудиторських доказів, що одержані із зовнішніх підтверджень, залежить від компетентності, відповідальності, незалежності, знань й об'єктивності контрагентів.

В процесі здійснення аудиту можна застосовувати запити про позитивні підтвердження, що потребують підтвердження в усіх випадках, або негативні, що вимагають підтвердження тільки у разі незгоди з зазначеними даними, або поєднувати їх. Позитивні запити розділяють на закриті, тобто без вказання сум, що вимагають підтвердження, та відкриті, де зазначають суми, що потрібно підтвердити. В процесі проведення зовнішнього підтвердження аудитор має контролювати відбір контрагентів, яким планується надіслати запит, а також процедуру формування та надсилання запитів про підтвердження. Аудитор повинен слідкувати, чи отримано відповіді на всі здійснені запити. При одержанні підтверджень на подані запити особливу увагу необхідно звернути на відсутність відповідей на запит про позитивне підтвердження, обґрунтованість та достовірність отриманих відповідей. Процес зовнішнього підтвердження закінчується оцінюванням результатів підтвердження[92, с. 63].

В розрізі видів заборгованості постачальникам (підрядникам) аудитор перевіряє дату виникнення та причину виникнення такої заборгованості. Особливу увагу при цьому слід приділити заборгованості з закінченим терміном позовної давності у разі її наявності. При цьому встановлюються причини її виникнення та непогашення.

Далі аудитор здійснює перевірку оприбуткування матеріальних цінностей, отриманих від постачальника, дотримання діючих цін і тарифів. При цьому перевіряється: наявність договорів (контрактів) з постачальниками та правильність їх оформлення; повнота і своєчасність оприбуткування матеріальних цінностей, які надійшли від постачальників; правомірність та дотримання норм чинного законодавства при погашенні заборгованості. Повнота оприбуткування матеріальних цінностей перевіряється шляхом порівняння інформації в платіжних документів, книг складського обліку, реєстрів аналітичного обліку за розрахунками з постачальниками.

Також аудитор повинен перевірити достовірність документів, пов'язаних з виникненням та погашенням поточної заборгованості перед постачальниками і підрядниками, правильність їх оформлення. Так, отримані матеріальні цінності підтверджуються відповідним чином оформленими платіжними вимогами, рахунками-фактурами тощо; оплата рахунків має відповідати випискам банку і т.д. Особливої уваги аудитора вимагає перевірка правильності оформлення податкових накладних, оскільки невірне заповнення чи порядок видачі податкових накладних при відображенні податкового кредиту з податку на додану вартість може призвести до штрафів.

Перевірки вимагає також обґрунтованість складання бухгалтерських проведення, що дає змогу виявити не лише помилки, а й факти навмисного викривлення облікової інформації з метою приховування зловживань та шахрайства. Аудиторська процедура спостереження є досить важливою на етапі інвентаризації. Аудитор повинен здійснювати спостереження за

процесом інвентаризації поточної заборгованості за товари, роботи, послуги та за порядком відображення результатів такої інвентаризації в облікових регістрах суб'єкта господарювання.

В процесі аудиту розрахунків з постачальниками і підрядниками важливим є документальне оформлення аудиторської перевірки. З цією метою І.В. Орлов запропонував застосовувати такі відомості: відомість контролю розрахунків із постачальниками та підрядниками і відомість контролю наявності в підприємства заборгованості перед постачальниками й підрядниками. На його думку, перша відомість забезпечить виявлення найбільш типових для суб'єкта господарювання порушень щодо розрахунків із постачальниками та підрядниками, недопущення їх в подальшому. Друга ж відомість дозволить визначити стан заборгованості перед постачальниками та підрядниками із зазначенням причин її виникнення, забезпечить виявлення найбільш поширених випадків настання такої заборгованості [72, с. 210].

І. М. Дмитренко та І. М. Белоусова [23, с. 255] запропонували формувати аудитору робочий документ під назвою Перелік утрачених основних постачальників. На їх думку, цей документ забезпечить інформацією про утрачених постачальників, планову й фактичну суми поставки, а також причини припинення договірних відносин.

Перелік та форми робочих документів аудитора залежать від характеру й обсягів роботи аудитора; складності об'єкта аудиту, стану бухгалтерського обліку підприємства; надійності системи внутрішнього контролю. Аудитор щодо перевірки розрахунків з постачальниками і підрядниками може скласти такі робочі документи (табл. 3.1, 3.2).

Таблиця 3.1

Перевірка залишку заборгованості перед постачальниками та
підрядниками

Рахунок (субрахунок)	Залишок згідно з Головною	Залишок згідно з журналом З	За даними аудиторської	Відхилення, причини
-------------------------	------------------------------	--------------------------------	---------------------------	------------------------

	книгою, тис. грн.	(або відповідною машинограмою), тис. грн.	перевірки, тис. грн.	
...				
Разом				

Таблиця 3.2

Результати зустрічної перевірки заборгованості перед постачальниками
та підрядниками

Кредитор	Сума кредиторської заборгованості, грн.	Дата виникнення заборго- ваності	Підстава виникнення заборгованості	Згідно з актом звірки від кредитора		Відхилення, причини
				сума, грн.	дата	
...						
Разом						

Щодо аудиту поточної заборгованості за короткостроковими позиками, то джерелами аудиторських доказів в даному випадку є кредитні угоди; розрахунок відсотків за кредитом; договори застави; банківські виписки, банківські підтвердження тощо.

Аудиторська перевірка включає такі процедури. По-перше, аудитор здійснює дослідження кредитних угод: суму та умови надання кредиту, відсоткові ставки за кредитами (плаваючі або фіксовані), об'єкти застави за кредитом, умови його погашення. По-друге, здійснюється перевірка погашення кредитів протягом звітного періоду. При цьому здійснюється перевірка банківських виписок, які підтверджують сплату основної суми кредиту та відсотків за ним. Аудитор перевіряє правильність розрахунку таких показників. По-третє, доцільно здійснити зовнішні підтвердження

щодо сум наданих кредитів та розрахунків за ними. Для кредитів, що отримані в іноземній валюті здійснюється перевірка правомірності застосування валютного курсу, а також обліковування курсових різниць на кінець звітного періоду.

Щодо аудиту вексельних операцій, то аудитору слід перевірити правильність класифікації векселів та відображення їх в розрізі відповідних статей. Окремим етапом аудиту операцій, забезпечених виданими векселями, є дослідження порядку погашення кредиторської заборгованості, яка забезпечена векселями виданими. Для цього здійснюється перевірка первинних документів та процедури видачі векселя.

Аудитору необхідно досить уважно дослідити сутність кожної операції з обігу векселів, щоб визначити, чи вексель відіграє роль розрахункового документа, чи цінного паперу, що дасть змогу встановити правильність його відображення в бухгалтерському обліку.

Важливою складовою аудиту поточних зобов'язань є аудит розрахунків з бюджетом. Основною метою такого аудиту є перевірка правильності розрахунку податків і платежів, а також своєчасності й повноти їх сплати. При такому аудиті обов'язковою перевіркою підлягає кожний вид податку чи платежу. Тобто використовується суцільний метод аудиторської перевірки. При аудиті застосовуються дані аналітичного обліку в розрізі кожного податку та збору. З метою проведення аудиту розрахунків за податками і платежами аудитору слід: визначити перелік податків і зборів, які сплачує суб'єкт господарювання; встановити повноту і правильність розрахунку бази оподаткування в розрізі кожного податку та збору; перевірити обґрунтованість застосування ставок податків і зборів та пільг щодо них, встановити повноту і своєчасність перерахунку платежів і зборів до бюджету; перевірити правильність складених податкових декларацій та своєчасність їх подачі до податкового органу; перевірити правильність відображення розрахунків за податками і зборами в системі

обліку та звітності; надати клієнтам рекомендації щодо оптимізації податкового навантаження.

При аудиті розрахунків з оплати праці аудитор перевіряє чисельність персоналу підприємства і правильність його обліковування відповідно до Інструкції зі статистики чисельності працівників від 28.09.2005 р. № 286. Важливу роль при аудиторській перевірці розрахунків з оплати праці відіграють дані аналітичного обліку. Аудитор перевіряє відповідність показників аналітичного обліку щодо оплати праці даним синтетичного обліку. Також аудитор повинен перевірити обґрунтованість обрахунку сум заробітної плати різним категоріям працівників підприємства та правильність їх віднесення на рахунки витрат. З цією метою аудитор порівнює первинні документи, на основі яких здійснено нарахування заробітної плати працівникам (штатний розпис, накази про присвоєні розряди, табелі обліку робочого часу, наряди, акти виконаних робіт, накладні на здачу продукції на склад тощо), з розрахунково-платіжними відомостями та регістрами обліку (журнал 5 і 5А чи відповідні машинограми). Аудитор повинен дослідити, чи немає у відомостях приписок обсягів виконаних робіт, підставних осіб тощо. Крім того, аудитор має перевірити оплату робіт з поточного або капітального ремонту, вантажно-розвантажувальних робіт.

При перевірці виплат додаткової заробітної плати (надбавки, доплати, гарантійні й компенсаційні виплати, премії) необхідно з'ясувати наявність умов, за яких вона може бути виплачена, та перевірити наявність необхідних розпорядчих документів (наказів, положення про преміювання тощо).

При перевірці розрахунків з оплати праці встановити своєчасність та правильність утримань та нарахувань на заробітну плату. Особливої уваги вимагає правильність нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. В даному випадку аудитором застосовуються вибіркові методи перевірки.

Основними первинними документами, які застосовує аудитор з метою отримання відповідної інформації для аудиту розрахунків з учасниками є

установчий договір, статут, довідки та розрахунки бухгалтерії, видаткові касові ордери, прибуткові касові ордери тощо. Аудитору слід враховувати, що аналітичний облік розрахунків з учасниками здійснюється в розрізі кожного засновника та за видами виплат. Особлива увага приділяється перевірці нарахування і виплати дивідендів.

Оскільки відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» забезпечення (короткострокові) включені до складу поточних зобов'язань, то аудитор повинен перевірити правильність і обґрунтованість їх нарахування та відображення на рахунках бухгалтерського обліку.

В результаті аудиту кожного виду зобов'язань аудитор формує робочі документи за аналогією робочих документів, наведених у табл. 3.1, 3.2. Дані аналітичного обліку за кожним поточним зобов'язанням порівнюються з залишками, відображеними в Головній книзі та в журналі № 3 й відомостях до нього (або відповідних машинограмах). Результати такої звірки аудитор може згрупувати у робочому документі.

Далі аудитор перевіряє відповідність даних Головної книги показникам, що відображені у фінансовій звітності. Ретельної перевірки при аудиті поточних зобов'язань вимагає розділ III пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) «Поточні зобов'язання та забезпечення». Крім того, аудитор перевіряє, чи відображена відповідна інформація, яка вимагається П(С)БО 11 «Зобов'язання», у Примітках до річної фінансової звітності, зокрема:

– сума татермініпогашеннязобов'язання,якебуло виключенеізскладу поточних зобов'язань відповідно до п.8 П(С)БО 11 «Зобов'язання» з обґрунтуванням причин цього;

– перелік сумизобов'язань,які відображені в статті балансу«Іншіпоточні зобов'язання»;

– щодо забезпечень: цільовепризначення,причининевизначеностіта очікуваний термін погашення; залишокзабезпеченнянапочатокікінецьзвітнього періоду;

збільшення забезпечення протягом звітного періоду внаслідок створення забезпечення або додаткових відрахувань; сума забезпечення, яка використана протягом звітного періоду; невикористана сума забезпечення, що сторнована у звітному періоді; сума очікуваного відшкодування витрат іншою стороною, що врахована при оцінці забезпечення [78].

Найчастішими порушеннями щодо поточних зобов'язань, виявленими в процесі аудиту можуть бути: помилки в оформленні первинних документів; невірна оцінка поточних зобов'язань; помилки при формуванні кореспонденції рахунків; фіксація неіснуючих зобов'язань; використання позикових коштів не за цільовим призначенням; несвоєчасне подання звітності тощо.

Проведення незалежної аудиторської перевірки поточних зобов'язань дозволить користувачам: з'ясувати відповідність господарської діяльності суб'єкта господарювання і ведення бухгалтерського обліку чинному законодавству; проаналізувати показники платоспроможності підприємства та прийняти заходи щодо її поліпшення; уникнути фальсифікації документів та шахрайства з боку працівників; упевнитися в достовірності інформації, поданій в системі звітності щодо поточних зобов'язань.

3.3. Узагальнення результатів аудиту поточних зобов'язань

Давши свою оцінку достовірності в усіх суттєвих даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності підприємства щодо поточних зобов'язань та їх відповідності нормам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку тощо, аудитор повинен здійснити аналіз таких зобов'язань з метою встановлення платоспроможності суб'єкта господарювання. Для застосування аналітичних процедур необхідна інформація форм фінансової звітності № 1 Баланс (Звіт про фінансові

результати) та № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід). Погоджуємось з думкою І.Я. Омецінської, що доцільно було б для відображення в балансі зобов'язань виділити в його формі лише два розділи «Довгострокові зобов'язання» та «Поточні зобов'язання». Це сприяло б більш чіткому відображенню боргів підприємства, виходячи з термінів їх погашення, дозволило б аналітикам здійснювати обґрунтовані розрахунки фінансового стану підприємства, а також поліпшило б інформаційне забезпечення аналізу зобов'язань підприємства[67].

На ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД поточні зобов'язання станом на 1.01.2015 р. склали 87,6 тис. грн, а станом на 1.01.2016 р. – 71 тис. грн., що становить відповідно 14,1 % та 8,3 % усіх джерел утворення активів.

Для оцінки поточних зобов'язань доцільно розрахувати показники ліквідності. Так, зазначені коефіцієнти розраховуються з використанням таких формул:

1) коефіцієнт поточної ліквідності:

$$k_{nl} = \frac{OA (p. 1195)}{ПЗ (p. 1695)}; \quad (3.2)$$

2) коефіцієнт швидкої ліквідності:

$$k_{шл} = \frac{OA (p. 1195) - З (ряд. 1100 \div 1110) - IOA (ряд. 1190)}{ПЗ (p. 1695)}, \quad (3.3)$$

3) коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$k_{ал} = \frac{НЛА (ряд. 1160, 1165)}{ПЗ (p. 1695)}, \quad (3.4)$$

де ОА – оборотні активи; ПЗ – поточні зобов'язання, З – запаси; IOA – інші оборотні активи; НЛА – найбільш ліквідні активи.

У табл. 3.3 згруповано показники ліквідності у ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД за 2015 р.

Як свідчать дані табл. 3.3, платоспроможність досліджуваного підприємства є на досить високому рівні. Показники ліквідності значно

перевищують оптимальні значення, причому всі вони зросли протягом 2015 р. Так, значення коефіцієнта поточної ліквідності станом на 1.01.2016 р. було на рівні 9,7, причому цей показник зріс за рік на 4,8 пункти. Коефіцієнт швидкої ліквідності зріс за 2015 рік з 2,1 до 3,8. Коефіцієнт абсолютної ліквідності станом на 1.01.2016 р. склав 2,1. Такі значення показників ліквідності говорять про відсутність проблем у підприємства з платоспроможністю. Всю свою кредиторську заборгованість досліджуваний суб'єкт господарювання зможе погасити за рахунок найбільш ліквідного активу – грошових засобів.

Таблиця 3.3

Коефіцієнти ліквідності ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД у 2015 р.

Показник	Оптимальне значення	Станом на 1.01.2015 р.	Станом на 1.01.2016 р.	Відхилення
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,0 – 2,0	4,9	9,7	+ 4,8
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7 – 0,8	2,1	3,8	+ 5,9
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 – 0,5	0,7	2,1	+ 1,4

Крім аналізу ліквідності, доцільно проводити аналіз оборотності кредиторської заборгованості, яку здійснюють за даними Балансу (Звіту про фінансовий стан) та Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід). Для цього використовуються такі показники[108]:

1) коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості ($k_{об.кр.заб.}$), який розраховується діленням суми закупівель на суму середньої кредиторської заборгованості:

$$k_{об.кр.заб} = \frac{\text{Сума закупівель}}{\text{Кредиторська заборгованість}}. \quad (3.5)$$

2) тривалість обороту кредиторської заборгованості ($T_{об.кр.заб.}$), який визначається діленням середньої величини кредиторської заборгованості, помноженої на кількість днів в аналізованому періоді, на суму закупівель:

$$T_{об.кр.заб.} = \frac{\text{Кредиторська заборгованість} \times 360}{\text{Сума закупівель}}. \quad (3.6)$$

У табл. 3.4 відображено значення показників оборотності кредиторської заборгованості на досліджуваному підприємстві ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД. Крім того, у таблиці розраховано термін погашення дебіторської заборгованості, який доцільно порівняти з аналогічним коефіцієнтом щодо кредиторської заборгованості.

Таблиця 3.4

Аналіз оборотності кредиторської та дебіторської заборгованостей
у ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД у 2014-2015 рр.

Показник	2014 р.	2015 р.	Відхилення
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	34,8	82,3	+ 47,5
Термін погашення кредиторської заборгованості, днів	10,4	4,4	- 6,0
Термін погашення дебіторської заборгованості, днів	17,1	10,2	- 6,9

Як видно з табл. 3.4, коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості у ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД протягом 2014-2015 рр. зріс з 82,3 до 34,8, що зумовлено зниженням середньої величини кредиторської заборгованості на 17,3 тис. грн. та ростом собівартості реалізації на 1272,6 тис. грн. Відповідно знизився термін погашення кредиторської заборгованості на з 10,4 до 4,4 днів. В свою чергу, термін погашення дебіторської заборгованості у 2014 р. складав 17,1 днів, а в 2015 р.

–10,2 дні. Це означає, що досліджуване підприємство дозволяє своїм контрагентам погашати їх заборгованість протягом більшого часу, ніж погашає свої власні борги. Вищезазначені дані свідчать про сприятливу платіжну дисципліну ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД.

В процесі проведення аудиторської перевірки аудитор складає ряд робочих документів, які є фактичним матеріалом для формування аудиторського висновку. Також доцільно використовувати при складанні аудиторського звіту зроблені під час перевірки зауваження та рекомендації щодо ліквідації відхилень, щозазначені в робочих документах. Тобто результати аудиторської перевірки відображаються в аудиторському висновку та/або аудиторському звіті. Ці документи мають різні призначення (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Характеристика аудиторського звіту та аудиторського висновку[42, с. 142]

Ознака порівняння	Аудиторський висновок	Аудиторський звіт
1	2	3
Поняття	Офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою суб'єкта аудиторської діяльності, який складається у встановленому порядку за результатами проведеного аудиту і містить думку аудитора про достовірність досліджених ним фактів	Офіційний підсумковий документ, який містить конфіденційну інформацію та засвідчує факт виконання умов договору з замовником
Користувачі	Треті особи (інвестори, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, статистичні та податкові органи) та замовник	Власник (ки), керівництво підприємства, загальні збори акціонерів
Мета складання	Надання висновку про повноту та достовірність фінансової звітності, що перевірялася, недоліки в системі бухгалтерського обліку та контролю суб'єкта господарювання	Доведення до керівництва господарюючого суб'єкта інформації про недоліки в системі бухгалтерського обліку і контролю, що може призвести до помилок в звітності та надання рекомендацій керівництву щодо їх виправлення

Продовження табл. 3.5

1	2	3
Нормативне регулювання вимог	Вимоги до документу визначені Положенням щодо підготовки аудиторських висновків, які подаються до державної комісії з цінних паперів та фондового ринку при розкритті інформації емітентами та професійними учасниками фондового ринку від 19.12.2006 р. № 1528, МСА 700 (переглянутий) «Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення», МСА 701 «Модифікація висновку незалежного аудитора», МСА 720 «Інша інформація в документах, що містять перевірені фінансові звіти» та МСА 800 «Аудиторський висновок при виконанні завдань з аудиту спеціального призначення»	Вимоги до документу визначаються на рівні суб'єкта аудиторської діяльності
Випадки надання	Обов'язково при проведенні обов'язкового аудиту та у випадку необхідності при проведенні ініціативного аудиту	У випадку необхідності та передбачення у договорі такої форми узагальнення результатів

Форма узагальнення результатів аудиторської перевірки встановлюється замовником, залежить від його вимог та узгоджується з аудитором у договорі щодо надання аудиторських послуг. Згідно з МСА 700 (переглянутий) «Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення» аудиторський висновок має містити таку інформацію: заголовок, адресат, вступний параграф, відповідальність управлінського персоналу за фінансові звіти, відповідальність аудитора, аудиторська думка, інші обов'язки стосовно надання висновку, підпис аудитора[59].

В МСА 700 відображено основні правила формування аудиторського висновку, серед яких:

1. Звіт має подаватися у письмовій формі.
2. Повинен містити заголовок, де чітко вказується, що це звіт незалежного аудитора.

3. Має бути вказаний адресат, тобто перелік осіб, яким він адресується (акціонери та ін.).

4. Містити вступний параграф, в якому вказувати: назву суб'єкта господарювання, в якого проводиться аудит, підтвердження, що фінансова звітність перевірена, назву кожної форми фінансової звітності, посилання на короткий виклад суттєвих положень облікової політики чи іншу пояснювальну інформацію, період, який охоплюється кожним видом фінансової звітності.

5. У розділі «Відповідальність управлінського персоналу за фінансову звітність» описати відповідальність управлінського персоналу за сформовану фінансову звітність, а також за внутрішній контроль.

6. У розділі «Відповідальність аудитора» зазначати, що відповідальністю аудитора є висловлення думки в частині фінансової звітності, виходячи з результатів аудиту.

7. У розділі «Висловлення думки» сформулювати аудиторську думку щодо фінансової звітності.

8. Звіт має бути підписаний аудитором чи аудиторською фірмою.

9. Містити дату аудиторського звіту. Дата аудиторського висновку повинна бути не раніше дати, коли аудитор мав достатні аудиторські докази, на базі яких сформована думка аудитора щодо фінансової звітності.

10. У ньому має бути вказана адреса аудитора чи аудиторської фірми.

Відповідно до МСА 701 «Модифікація висновку незалежного аудитора» в деяких випадках аудитор може модифікувати аудиторський висновок через відображення в ньому відповідного пояснювального параграфу, що висвітлюватиме певні питання, що здійснюють вплив на фінансові звіти.

У МСА 705 «Модифікації думки у звіті незалежного аудитора» зазначено, що аудитор має модифікувати думку в аудиторському висновку у разі, коли:

– виходячи з отриманих аудиторських доказів, аудитор приходять до висновку, що фінансова звітність загалом містить суттєві викривлення, або

– не має достатньої можливості отримати прийнятні аудиторські докази, щоб висловити думку, що фінансова звітність загалом не містить суттєвих викривлень.

Згідно з МСА 705 може мати місце три типи модифікованих висновків:

- умовно-позитивний;
- негативний;
- відмова від висловлення думки.

Аудитор висловлює умовно-позитивну думку, якщо:

1) в результаті одержання достатніх аудиторських доказів приходять до висновку, що викривлення облікової інформації та статей фінансової звітності є суттєвими, але не всеохоплюючими, або

2) не отримано достатніх аудиторських доказів для висловлення думки, проте аудитор доходить до висновку, що невиявлені викривлення можуть бути суттєвими, але не всеохоплюючими.

Аудитор має висловити негативну думку у разі, коли він отримав достатні аудиторські докази і приходять до висновку, що окремі частини в сукупності викривлення є і суттєвими, і всеохоплюючими для фінансової звітності.

Відмова від висловлення думки має місце у випадку, коли аудитор не мав можливості одержати достатні аудиторські докази для висловлення думки і приходять до висновку,

що можливий вплив на фінансову звітність невиявлених викривлень, якщо такі є, може бути одночасно суттєвим та всеохоплюючим.

У випадках, коли аудитор модифікує думку щодо фінансової звітності, він повинен додатково включити параграф з описанням питання, яке призвело до модифікації. У разі суттєвого викривлення фінансової звітності, яке стосується конкретних сум у фінансовій звітності, аудитор включає до

параграфу з описанням основи для модифікації описання та кількісне визначення фінансового впливу викривлення, крім випадків, коли це неможливо, про що теж зазначається[27].

Відповідно до МСА 706 у випадку, якщо аудитор хоче привернути увагу користувачів до статей фінансової звітності, яка на його думку є фундаментальним для її розуміння, він включає до аудиторського звіту пояснювальний параграф, але за умови, що він отримав достатні аудиторські докази того, що це питання не було суттєво викривлене у фінансовій звітності.

Обставинами, при яких виникає необхідність у пояснювальному параграфі, є:

- невизначеність щодо майбутнього судового процесу або дій регуляторних органів;
- дострокове застосування нового стандарту П(С)БО або МСФЗ, якщо він має суттєвий вплив на фінансову звітність;
- надзвичайні події, які справили та продовжують справляти значний вплив на господарську діяльність та фінансовий стан суб'єкта господарювання[27].

Пояснювальний параграф, як правило, в аудиторському звіті розміщується після параграфу «Висловлення думки». В такому параграфі чітко відображається висвітлюване питання та зазначається про відсутність модифікації думки у зв'язку з висвітленим питанням.

У випадку, коли аудитор вважає за необхідне зазначити питання, яке не було розкрито у фінансовій звітності, але на його думку носить суттєвий характер для розуміння користувачами аудиторського звіту, він може розкрити таку інформацію у параграфі «Інші питання». Даний параграф відображається після параграфу «Висловлення думки» та «Пояснювального параграфу».

Аудит поточних зобов'язань є важливою ділянкою аудиторської перевірки, який виконує важливу функцію щодо підтвердження

достовірності та неупередженості поданої користувачам інформації щодо такого виду зобов'язань та допомагає їм у прийнятті обґрунтованих рішень. Завдяки аудиту забезпечується суттєве зменшення ризиків, що пов'язані з прийняттям управлінських рішень, збільшується довіра до підприємства, полегшується залучення інвестицій і налагодження нових контактів, а також підтримується позитивний імідж суб'єкта господарювання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Дослідивши організацію та методику аудиту поточних зобов'язань можна зробити такі висновки:

1. Аудит поточних зобов'язань передбачає перевірку дотримання методологічних засад формування в обліку інформації про поточну заборгованість підприємства перед іншими контрагентами, а також достовірність розкриття інформації про них у фінансовій звітності. Аудит поточних зобов'язань повинен забезпечити перевірку: наявності, якості та реєстрації укладених з контрагентами договорів; повноти й реальності відображення господарських операцій щодо виникнення і погашення поточних зобов'язань у первинних документах; правильності здійснених у первинних документах розрахунків (кількість, вартість тощо); законності та своєчасності облікової реєстрації поточних зобов'язань; залишків за синтетичними рахунками, субрахунками, аналітичними рахунками в розрізі видів поточних зобов'язань; правильності обчислень та відображення в обліку забезпечень; обґрунтованості відображення інформації щодо поточних зобов'язань за їх видами у звітності; платоспроможності суб'єкта господарювання.

2. На ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД поточні зобов'язання станом на 1.01.2015 р. склали 87,6 тис. грн, а станом на 1.01.2016 р. – 71 тис. грн., що становить відповідно 14,1 % та 8,3 % усіх джерел утворення активів. Платоспроможність досліджуваного підприємства є на досить високому

рівні. Показники ліквідності значно перевищують оптимальні значення, причому всі вони зросли протягом 2015 р. Так, значення коефіцієнта поточної ліквідності станом на 1.01.2016 р. було на рівні 9,7, причому цей показник зріс за рік на 4,8 пункти. Коефіцієнт швидкої ліквідності зріс за 2015 рік з 2,1 до 3,8. Коефіцієнт абсолютної ліквідності станом на 1.01.2016 р. склав 2,1. Такі значення показників ліквідності говорять про відсутність проблем у підприємства з платоспроможністю. Всю свою кредиторську заборгованість досліджуваній суб'єкт господарювання зможе погасити за рахунок найбільш ліквідного активу – грошових засобів.

3. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості у ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД протягом 2014-2015 рр. зріс з 82,3 до 34,8, що зумовлено зниженням середньої величини кредиторської заборгованості на 17,3 тис. грн. та ростом собівартості реалізації на 1272,6 тис. грн. Відповідно знизився термін погашення кредиторської заборгованості на з 10,4 до 4,4 днів. В свою чергу, термін погашення дебіторської заборгованості у 2014 р. складав 17,1 днів, а в 2015 р. – 10,2 дні. Це означає, що досліджуване підприємство дозволяє своїм контрагентам погашати їх заборгованість протягом більшого часу, ніж погашає свої власні борги. Вищезазначені дані свідчать про сприятливу платіжну дисципліну базового підприємства.

4. Форма узагальнення результатів аудиторської перевірки встановлюється замовником, залежить від його вимог та узгоджується з аудитором у договорі щодо надання аудиторських послуг. Згідно з МСА 700 (переглянутий) «Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення» аудиторський висновок має містити таку інформацію: заголовок, адресат, вступний параграф, відповідальність управлінського персоналу за фінансові звіти, відповідальність аудитора, аудиторська думка, інші обов'язки стосовно надання висновку, підпис аудитора. Згідно з МСА 705 може мати місце три типи модифікованих висновків: умовно-позитивний; негативний; відмова від висловлення думки.

ВИСНОВКИ

Дослідивши організацію та методику обліку й аудиту поточних зобов'язань підприємств можна зробити такі висновки:

1. Нині існують різні підходи до тлумачення терміну «зобов'язання» в економічній теорії, праві та бухгалтерському обліку. Зі сторони цивільного права під зобов'язанням розуміють певні правовідносини боржника і кредитора, з економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття, а зі сторони бухгалтерського обліку – це саме заборгованість підприємства. Під зобов'язаннями, на нашу думку, слід розуміти визнану, визначену у вартісному вираженні та юридично оформлену заборгованість одного суб'єкта господарювання передіншим, погашення якої, як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди. В свою чергу, поточні зобов'язання – це заборгованість одного суб'єкта на користь іншого, яка виникла внаслідок минулих подій та погашення якої повинно відбутися протягом дванадцяти місяців з моменту її виникнення або протягом операційного циклу підприємства.

2. В національних П(С)БО питання оцінки поточних зобов'язань повинні бути більш конкретизованими, щоб сприяти обґрунтованому їх відображенню при складанні звітності. В П(С)БО 11 «Зобов'язання» вказано, що поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення. Проте кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги доцільно оцінювати за поточною вартістю придбання, оскільки вона враховує чинник інфляції і динаміку цін. Щодо доходів майбутніх періодів, то в зазначеному стандарті їх визначено як окремий вид зобов'язань на рівні з поточними, хоча відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку їх віднесено до складу поточних зобов'язань. Окрім того, у П(С)БО 11

«Зобов'язання» не визначено ніяких положень щодо оцінки доходів майбутніх періодів.

3. Класифікація поточних зобов'язань, що дасть змогу глибше зрозуміти їхню суть, а також допоможе бухгалтерам і керівникам отримувати різнобічну інформацію про заборгованість з метою ефективного ведення господарської діяльності суб'єкта господарювання, повинна здійснюватися за такими ознаками: термін погашення, виконання умов погашення, вартість, місце виникнення, вид діяльності, вид кредиторів, кількість кредиторів, підстава виникнення.

4. В Плані рахунків бухгалтерського обліку для відображення інформації про короткострокові кредити та позики призначено рахунок 60 «Короткострокові позики». Незважаючи на назву рахунку «Короткострокові позики», субрахунку для обліку позик до даного рахунку Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку не передбачено. Тому необхідно внести зміни до вказаної Інструкції в частині субрахунків до рахунку 60 «Короткострокові позики», а саме для відображення в обліку позик, отриманих від небанківських установ ввести субрахунки 607 «Короткострокові позики у національній валюті» та 608 «Короткострокові позики в іноземній валюті»; для обліку кредиту-овердрафт – субрахунок 609 «Розрахунки за кредитом-овердрафт».

5. Особливістю відображення в обліку кредиторської заборгованості за розрахунками з постачальниками і підрядниками є те, що укладення договорів постачання, купівлі-продажу, підряду тощо зумовлює виникнення юридичного зобов'язання, яке ніяк не відображається на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі. Таке зобов'язання почне відображатися в обліку лише після того, як суб'єкти господарювання перейдуть до виконання взятих на себе обов'язків і зобов'язання буде відповідати критеріям його визнання відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання». З метою узгодження правового й облікового законодавства юридичні зобов'язання перед постачальниками та підрядниками доцільно відображати на рахунку

позабалансового обліку 042 «Непередбачені зобов'язання» і в примітках до річної фінансової звітності. При виконанні договору, юридичні зобов'язання стають реальними і відображаються в бухгалтерському обліку. В такому випадку їх слід виключити із позабалансового субрахунку 042 «Непередбачені зобов'язання» та відобразити на рахунках бухгалтерського обліку. Таке відображення заборгованості сприятиме отриманню обґрунтованої і правдивої інформації про борги підприємства.

6. Сучасна методика обліку податкових платежів на рахунках носить дискусійний характер. На нашу думку, для відображення в обліку інформації про розрахунки за податками і платежами недостатньо виділити лише рахунок 64. Окрім того, має місце невідповідність назв рахунків податкового кредиту (644) та податкового зобов'язання (643) своєму економічному змісту. Тому пропонуємо для обліку розрахунків з податку на додану вартість, враховуючи складність розрахунку бази оподаткування, необхідність визначення податкового кредиту та податкових зобов'язань, виділити окремий рахунок (ним може бути рахунок 67, причому інформацію, що відображається нині на цьому рахунку можна перенести окремими субрахунками до рахунку 68). Окрім цього, до рахунку 64 слід відкривати такі субрахунки: 641 «Розрахунки за загальнодержавними податками», 642 «Розрахунки за місцевими податками», 643 «Розрахунки за місцевимизборами».

7. Поточні зобов'язання представлені у Балансі (Звіті про фінансовий стан) досить розгорнуто. Перевагою цієї нової форми звітності є виділення окремим рядком 1621 заборгованості перед бюджетом з податку на прибуток. Водночас вважаємо, що стаття «Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами» повинна бути основною статтею, а не вписуваною. Окрім того, оскільки в П(С)БО 11 забезпечення не виокремлено окремим видом зобов'язань, а віднесено до складу поточних або довгострокових, то назву розділу III Балансу (Звіту про фінансовий стан)

«Поточні зобов'язання і забезпечення» слід змінити на «Поточні зобов'язання».

Розділ IV пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) заповнюється на основі кредитового залишку за субрахунком 680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу». На нашу думку, оскільки така заборгованість має поточний характер, то немає необхідності її відображати окремим розділом. Тобто зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття слід відображати окремою статтею у розділі III «Поточні зобов'язання і забезпечення».

8. Аудит поточних зобов'язань передбачає перевірку дотримання методологічних засад формування в обліку інформації про поточну заборгованість підприємства перед іншими контрагентами, а також достовірність розкриття інформації про них у фінансовій звітності. Аудит поточних зобов'язань повинен забезпечити перевірку: наявності, якості та реєстрації укладених з контрагентами договорів; повноти й реальності відображення господарських операцій щодо виникнення і погашення поточних зобов'язань у первинних документах; правильності здійснених у первинних документах розрахунків (кількість, вартість тощо); законності та своєчасності облікової реєстрації поточних зобов'язань; залишків за синтетичними рахунками, субрахунками, аналітичними рахунками в розрізі видів поточних зобов'язань; правильності обчислень та відображення в обліку забезпечень; обґрунтованості відображення інформації щодо поточних зобов'язань за їх видами у звітності; платоспроможності суб'єкта господарювання.

9. На ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД поточні зобов'язання станом на 1.01.2015 р. склали 87,6 тис. грн, а станом на 1.01.2016 р. – 71 тис. грн., що становить відповідно 14,1 % та 8,3 % усіх джерел утворення активів. Платоспроможність досліджуваного підприємства є на досить високому рівні. Показники ліквідності значно перевищують оптимальні значення,

причому всі вони зросли протягом 2015 р. Так, значення коефіцієнта поточної ліквідності станом на 1.01.2016 р. було на рівні 9,7, причому цей показник зріс за рік на 4,8 пункти. Коефіцієнт швидкої ліквідності зріс за 2015 рік з 2,1 до 3,8. Коефіцієнт абсолютної ліквідності станом на 1.01.2016 р. склав 2,1. Такі значення показників ліквідності говорять про відсутність проблем у підприємства з платоспроможністю. Всю свою кредиторську заборгованість досліджуваній суб'єкт господарювання зможе погасити за рахунок найбільш ліквідного активу – грошових засобів.

10. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості у ТОВ «ТернопільМАЗсервіс» ЛТД протягом 2014-2015 рр. зріс з 82,3 до 34,8, що зумовлено зниженням середньої величини кредиторської заборгованості на 17,3 тис. грн. та ростом собівартості реалізації на 1272,6 тис. грн. Відповідно знизився термін погашення кредиторської заборгованості на з 10,4 до 4,4 днів. В свою чергу, термін погашення дебіторської заборгованості у 2014 р. складав 17,1 днів, а в 2015 р. – 10,2 дні. Це означає, що досліджуване підприємство дозволяє своїм контрагентам погашати їх заборгованість протягом більшого часу, ніж погашає свої власні борги. Вищезазначені дані свідчать про сприятливу платіжну дисципліну базового підприємства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалмасова Н.С. Удосконалення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в Україні на підставі міжнародного досвіду // Н.С. Абалмасова, В.С. Терещенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64247.doc.htm
2. Аренс Э. А. Аудит / Э. А. Аренс, Дж. К. Лоббек. – М. : ФиС, 2001. – 560 с.
3. Бичик С. В. Словарь экономических терминов / Бичек С. В., Даморацкая А. С., Даморацкая И. В. - Минск; Выш. шк, 2009. – 271 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник / Ф.Ф. Бутинець. – Вид. 2-е, доп. і перероб. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с.
5. Бухгалтерский учёт: Учебник / И. И. Бочкарёва, В. А. Бычков, и др.; Под ред. Я. В. Соколова. - М.: ТК Велби, изд-во Проспект, 2004. - 768 с.
6. Бухгалтерський облік в Україні: Навч. посіб. / За ред. Р.Л. Хом'яка, В.І. Лемішовського. – 6-те вид., доп. і перероб. – Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2001. – 1200 с.
7. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: Навчально-практичний посібник / За ред. С.Ф. Голова. – Дніпропетровськ, ТОВ «Баланс-Клуб», 2000. – 768 с.
8. Бухгалтерський облік. Навчальний посібник / Т.А. Бутинець, Л.В. Чижевська, С.Л. Береза; За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 672 с.
9. Ватуля І.Д. Аудит. Практикум / І.Д. Ватуля, Н.А. Канцедал, О.Г. Пономаренко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
10. Велш Глен А., Шорт Даніел Г. Основи фінансового обліку / Пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с.

11. Візіренко С.В. Удосконалення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками / С.В. Візіренко // Інноваційна економіка. – 2014. - № 3 [52]. – С. 249-254.
12. Воронко Р.М. Облік у зарубіжних країнах: Навч. посіб. / Р.М. Воронко. – Львів: «Магнолія 2006», 2012. – 744 с.
13. Галушка Н. Основи методики аудиторської перевірки вексельних операцій / Н.Галушка // Галицький економічний вісник. – 2011. - № 3(32). – С. 174-179.
14. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії / Укладачі: В.С. Іфтемічук, В.А. Григор'єв, М.І. Маниліч, Г.Д. Шутак. За наук. ред. Г.І. Башнянина і В.С. Іфтемічука. – К.: Магнолія плюс, 2004. – 688 с.
15. Гойло Н.В. Розмежування сутності бухгалтерських категорій «зобов'язання», «заборгованість», «розрахунки» / Н.В.Гойло // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки – 2012. - №2 (60). – С. 25-28.
16. Голов С.Ф. Фінансовий облік: Підручник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко, І.Ю. Кравченко, Г.А. Ямборко. – К.: Лібра, 2005. – 976 с.
17. Голубєва Н.Ю. Характеристика елементів зобов'язання / Н.Ю. Голубєва // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. - Вип. 59. - С. 468-474.
18. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/436-15
19. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. / Під ред. М.В. Кужельного / Н.М. Грабова. – 5-те вид., і доп. і перероб. – К.: А.С.К., 1998. – 223 с.

20. Гутуряк К.О. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з бюджетом по податку на додану вартість / К.О. Гутуряк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>
21. Давиденко Н.М. Фінансовий менеджмент: Підручник / Давиденко Н.М. - К.: ТОВ «Задуга», 2012. – 516 с.
22. Давидюк Т. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / Т. В. Давидюк [та ін.]. – Харків : Гельветика, 2016. – 391 с.
23. Дмитренко І. М. Аудит: діагностика безперервності діяльності підприємств : монографія / І. М. Дмитренко, І. М. Белоусова. – Донецьк : Дон. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2010. – 320 с.
24. Дружиловская Т.Ю. Направления реформирования учета обязательств организаций в системе российских бухгалтерских стандартов / Дружиловская Т.Ю., Игонина Т.В. // Международный бухгалтерский учет. – 2014. - № 32 (3260). – С. 2-9.
25. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
26. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. I / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - К.: Видавничий центр «Академія», 2000. - Т. II. - 864 с.
27. Жогова О. Аудиторський висновок: від простого до ускладненого / О. Жогова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/538?view=material
28. Жук В.М. Бухгалтерський облік: шляхи вирішення проблем практики і науки: Монографія / В.М. Жук. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. – 454 с.
29. Завгородний В.П. Автоматизация бухгалтерского учета, контроля, анализа и аудита / В.П. Завгородний. – К.: А.С.К., 1998. – 768 с.

30. Задорожний З.В. Сутність та генезис страхування як економічної категорії / З.В. Задорожний // Економічні наук. Серія Облік і фінанси. – 2012. - Випуск 9 (33). – С. 410-417.

31. Задорожний З.В. Актуальні проблеми бухгалтерського обліку в Україні / З.В. Задорожний // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 163-169.

32. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. № 3125-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>

33. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>

34. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

35. Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page>

36. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>

37. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, затверджена наказом Мінфіну України від 30.11.99р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

38. Карпенко В.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / В.В. Карпенко, В.І. Успенко. - Харків : Лідер, 2016. – 616 с.

39. Качалин В.В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами ГААР / В.В. Качалин. – 4-е изд. – М.: Дело, 1998. – 432 с.
40. Кесарчук Г.С. Поточні зобов'язання: економічна суть, класифікація та їх оцінка / Кесарчук Г.С., Мошак І.В. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. - Серія Економіка. Випуск 1(47). Т.2. – С. 401-405.
41. Кладієв В. Облік зобов'язань: методологічний аспект / В. Кладієв // Наукові записки / Кіровоградський держ. техн. ун-т. Економічні науки. – 2004. – Вип. 5. Ч. 2. – С. 163-169.
42. Ковбич Т.М. Документування аудиторської перевірки операцій з формування та використання фінансових результатів / Т.М. Ковбич // Проблеми теорії, методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2008. - Випуск 1(10). – С. 135-146.
43. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. №322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>
44. Крупка Я.Д. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності : навч. посіб. / Я. Д. Крупка, М. Б. Кулинич, А. Т. Сафарова. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. - 451 с.
45. Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку : навчальний посібник / М. В. Кужельний, 6-е видання – К.: А.С.К., 2001 – 272 с.
46. Левицька С.О. Звітність підприємств: Навч. посібник / С.О. Левицька. - Рівне: НУВГП, 2008. – 180 с.
47. Литвиненко Н.О. Аналітичний облік внутрішніх розрахунків / Н.О. Литвиненко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.2. – С. 277-284.
48. Ловінська Л.Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: Монографія / Л.Г. Ловінська. – К.: КНЕУ, 2006. – 256 с.

49. Лучко М.Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: Навчальний посібник / Лучко М.Р., Бенько І.Д.. – Тернопіль: Економічна думка, 2004.– 236 с.
50. Малюга Н.М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 384 с.
51. Маренич Т.Г. Оцінка в бухгалтерському обліку / Маренич Т.Г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///D:/User/Downloads/Vkhdtusg_2014_150_5.pdf
52. Машталяр Г.П. Організація аудиту фінансової звітності / Г.П. Машталяр // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2015. – Вип. 1. – С. 158-164.
53. Мельник Т.Г. Методологія аудиту розрахунків з працівниками по оплаті праці / Т.Г. Мельник // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2005. - № 75-76. – С. 51-55.
54. Михайлишин Н.П. Сутність зобов'язань та їх класифікація: економічний та правовий аспекти / Н.П. Михайлишин // Економіка: реалії часу. – 2012. - №2(3). – С. 130-135.
55. Михалків А.А. Роль аудиту в забезпеченні достовірності фінансової звітності / А.А. Михалків // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. - Випуск 6, частина 2. – С. 105-107.
56. Міжнародний стандарт аудиту 500 «Аудиторські докази» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com>
57. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000: пер. з англ. / за ред. С.Ф. Голова. – К.: Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України, 2000. – 1272 с.
58. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T1-2010.pdf

59. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2014 року. Частина 1 / Міжнародна федерація бухгалтерів. Аудиторська палата України. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2015. – 985 с.

60. Міценко Н. Г. Кредиторська заборгованість торговельного підприємства: проблеми оцінки та управління / Н. Г. Міценко, А. І. Міщук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. - Вип. 22.3. – С. 292-296.

61. Мороз Ю.Ю. Облік податкових платежів підприємства / Ю.Ю. Мороз // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2013. - Вип. 1 (25). – С. 196-206.

62. Мушинський В.В. Формування облікової політики щодо виконання та зміни зобов'язань підприємства з урахуванням інтересів користувачів / В.В. Макушинський // Зимові читання, присвячені видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю : збірник тез Одинадцятої Всеукраїнської наукової Internet-конференції ЖДТУ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/5456/1/76.pdf>

63. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

64. Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник / Г.В. Нашкерська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 464 с.

65. Новицька Н.В. Теоретичні аспекти понять «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість» / Н.В. Новицька // Актуальні проблеми економіки. – 2012. - № 2. – С. 286-290.

66. Омецінська І.Я. Зобов'язання перед постачальниками і підрядниками: сутність, умови визнання та облік / І.Я. Омецінська // Інноваційна економіка / За ред. А.М. Стельмашука. - 2012. – № 11. – С. 264-267.

67. Омецінська І.Я. Інформаційне забезпечення та порядок проведення аналізу зобов'язань / І.Я. Омецінська // Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в Україні. – Тернопіль: Економічна думка, 2015. – С. 276-292.

68. Омецінська І.Я. Облік і аналіз зобов'язань будівельних підприємств: методика та організація/ І.Я. Омецінська: автор. дис. на здобут. наук. ст. к.е.н. – Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2008. – 20 с.

69. Омецінська І.Я. Порядок розкриття інформації про зобов'язання у балансі / І.Я. Омецінська // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 14. – С. 221-227.

70. Омецінська І.Я. Проблеми обліку та оподаткування позик як форми залученого капіталу підприємства / І.Я. Омецінська // Інноваційна економіка /За ред. А.М. Стельмащука. – 2011. – № 6. – С. 233-237.

71. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулепова; 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 276 с.

72. Орлов І. В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія : монографія / І. В. Орлов ; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 400 с.

73. Орлов І.В. Генезис поняття «зобов'язання» в юридичному та економічному напрямках бухгалтерського обліку / Орлов І.В. // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. - 2010. - Випуск 1(16). – С. 170-177.

74. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. – Х.: Право, 2008. – 224 с.

75. Панченко О.М. Формування облікової політики підприємства щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги / О.М. Панченко, К.Р. Савченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

//http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/560/1/Panchenko_Formation%20of%20accounting%20policy.pdf

76. Податки: світовий досвід та вітчизняна практика (за матеріалами fin-eco.ru) // Україна фінансова: інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/sdu/110.htm

77. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р. № 2755-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>

78. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0085-00>.

79. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.10.2003 р. № 601 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>

80. Положення стандарт бухгалтерського обліку 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 18.06.2001 р. № 303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0539-01>

81. Положення стандарт бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 № 137 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99>

82. Потій В. Кредиторська заборгованість і її роль у формуванні капіталу підприємства/ В. Потій, Г. Куліш // Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2010. - № 3-4. – С. 23-26.

83. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл: Пер. с англ. / Под ред. Я.В. Соколова. – 2-ге изд., стереотип. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 496 с.

84. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку: наказ Міністерство фінансів України № 353 від 05.03.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0225-08>.

85. Проскуріна Н. М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика : монографія / Н. М. Проскуріна ; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2011. – 739 с.

86. Пташник А.М. Проблеми обліку поточних зобов'язань торговельних підприємств / А.М. Пташник // Матер. Інтернет-конференції «Соціум. Наука. Культура» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org>

87. Расенко В.М. Особливості класифікації зобов'язань підприємств / В.М. Расенко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. - Випуск 2 (45). – С. 163-170.

88. Рубейкін В. А. Призначення та зміст фінансової звітності / В. А. Рубейкін // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – 2015. - № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2015/48.pdf

89. Рудницький В.С. Аудит: Навч. посібник / Гончарук Я.А., Рудницький В.С. – Львів: Оріяна-Нова, 2004. – 292 с.

90. Ружицький А.В. Правова та економічна сутність поняття зобов'язання підприємства / А. В. Ружицький, Т. В. Томчишена // Економіка і управління. – 2012. - № 2. - С. 85-88.

91. Садовська І.Б. Фінансовий облік: Навч. посіб. / І.Б. Садовська, С.Г. Михалевич. – Луцьк: Навчально-видавничий відділ ЛНТУ, 2011. – 511 с.

92. Сафарова А. Методика аудиту поточних зобов'язань / А. Сафарова // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. - № 1. – С. 59-64.
93. Сафарова А. Шляхи вдосконалення класифікації зобов'язань / Сафарова А. // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 317-320.
94. Сафарова А.Т. Облік і аудит поточних зобов'язань у хлібопекарних підприємствах / А.Т. Сафарова: автор. дис. на здобут. наук. ст. к.е.н. – Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2014. – 20 с.
95. Сафарова А.Т. Проблеми оцінки поточних зобов'язань у бухгалтерському обліку / А.Т. Сафарова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2009. - № 647. – С. 515-521.
96. Святенко І.М. Вплив факторів на формування облікової політики підприємства / І.М. Святенко // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. - 2014. - Вип. 2. – С. 246-252.
97. Синиця Т. В. Бухгалтерський облік: теоретичні основи, організація та оптимізація облікових процесів: навч. посіб. / Т. В. Синиця, І. В. Осьмірко. – Харків : ФОП Панов А. М., 2016. – 276 с.
98. Сокольська Р.Б. Формування документального забезпечення на стадії планування аудиту / Р.Б. Сокольська, В.Д. Зелікман, О.Л. Єр'оміна // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 8. Частина 1. – С. 192-196.
99. Супрунова І.В. Розвиток оцінки в бухгалтерському обліку / І.В. Супрунова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. - Вип. 3 (24). – С. 481-483.
100. Тесленко Т.І. Облік і аналіз поточних зобов'язань / Т.І. Тесленко: автор. дис. на здобут. наук. ст. к.е.н. – Київ: Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, 2009. – 20 с.

101. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: підручник / Ткаченко Н. М. – К.: А.С.К., 2010. – 784 с.
102. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: [підручник] / Н.М. Ткаченко. – [3-є вид., допов. і перероб.]. – К. : Алерта, 2008. – 926 с.
103. Травінська С.І. Класифікація поточних зобов'язань в законодавстві та бухгалтерському обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bukuniver.edu.ua/Applications/zbirnik/n6/31_Klas.pdf
104. Травінська С.І. Облік і контроль поточних зобов'язань в умовах застосування комп'ютерних технологій / С.І. Травінська // Економіка та держава. – 2012. - № 6. – С. 60-64.
105. Цивільний кодекс України від від 16.01.2003 № 435-IV із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/435-15
106. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. / В.Г. Швець. – К.: Знання – Прес, 2003. – 444 с.
107. Шеверя Я.В. Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення прийняття рішень / Я.В. Шеверя // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат економічних наук. - ЖДТУ. – Житомир, 2011. – 20 с.
108. Янчева Л. М. Аудит в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій : монографія / Л. М. Янчева, А. С. Крутова, Т. О. Тарасова, Т. В. Бочуля ; Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Х. : ХДУХТ, 2011. – 294 с.
109. Янчева Л.М. Аудит: Навч. посіб. для студентів, викладачів ВНЗ / Л.М. Янчева, З.О. Макеева. – К., 2009. – 335 с.
110. Яцко М.В. Значення фінансової звітності суб'єктів господарювання в активізації зовнішньоекономічної діяльності / М.В.Яцко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://confcontact.com/2013_03_15/20_Yazko.htm